

XAVIER DE MAISTRE

VIATGE
AL VOLTANT DE LA MEVA CAMBRA

TRADUCCIÓ DE RAFEL PATXOT I JUBERT

BARCELONA

BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENÇ»

1904

NOTA DEL TRADUCTOR

Cal tenir alguns antecedents pera cullir tota l'intenció de certs capítols d'aquesta obra, així com pera explicar-se la parada sobtosa que clou el llibre.

En Xavier de Maistre nasqué a Chambery (Savoia) l'any 1763.

Entra a l'exèrcit i passà la juvenesa en les guarnicions del Piemont.

Estant de servei a Alexandria (Italia) tingué un desafiament a conseqüència del qual arrestaren el jove oficial. Llavors fou quan agafà la ploma pera matar el temps i escrigué el seu primer llibre: Viatge al voltant de la meua cambra. L'aixecament de l'arrest determinà l final sobtós del llibre.

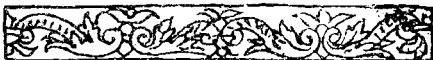
Quan la Savoia s'uní a la França, en 1792, el nostre autor entrà a l'exèrcit austriac, i més endavant, l'any 1799, anà a Rússia. No volent-lo admetre en l'exèrcit rus, tingué de guanyar-se la vida fent de pintor, per cert amb poca fortuna.

El seu germà gran, En Josep Maria, Comte de Maistre, el tragué de l'estretor que passava obtenint que l'ocupessin en el departament de Marina de Sant Petersburg.

De llavors ençà millorà rapidament. Féu les campanyes del Caucas: fou nomenat general, i després se mullerà amb una dama d'honor de l'emperatriu.

A més d'obres literaries, n'escrigué algunes de química.

Morí a Sant Petersburg l'any 1852.

CAPITOL I

QUE n'es de gloriós començar una nova via, i d'aparèixer tot d'un cop, en el món savi, amb un llibre de descobriments a la mà, lo mateix que una cometa inesperada guspireja en l'espai!

No; jo no guardaré pas més el meu llibre *in petto*: aci l teniu, cavallers: llegiu. He emprès i executat un viatge de quaranta-dos jorns al voltant de la meva cambra. Les observacions interessantes que hi he fetes i el plaer continu que he sentit per tot el camí, me feren desitjar publicar-lo; la certesa d'esser util m'hi ha decidit. El meu cor té una satisfacció inexpressable quan penso amb el nombre infinit de malhaurats als quals jo oferesc un recurs segur contra l'enlleïment i un endolciment pera ls mals que ells pateixen. El goig que fa de viatjar en la propria

cambra està a redós de la gelosia inquieta dels homes: es independent de la fortuna.

En efecte, ¿hi ha cap esser prou desgraciat, prou abandonat, pera que no tinga ni un recó on pugui retirar-se i amagar-se de tot-hom? Veus-ací tots els preparatius de viatge.

Jo sóc segur de que tot home sensat adoptarà l meu sistema, qualsevol que sia l seu caracter i sia l que sia l seu temperament: ja sia avar o prodic, ric o pobre, jove o vell, nat en la zona torrida o vora l pol, pot viatjar com jo; es a dir, que en la familia immensa dels homes qui formiguegen dessobre la superficie de la terra no n'hi ha pas un sol —un sol (s'entén d'aquells qui habiten cambres) — qui pugui, després d'haver llegit aquest llibre, refusar la seva aprovació a la nova manera de viatjar que jo introduesc en el món.

CAPITOL II

Podria començar l'elogi del meu viatge dient que no m'ha pas costat res. Aquest punt mereix atenció. Vet-el-ací de bon començament, alabat, festejat per la gent d'una mitjana fortuna. Hi ha una altra llei d'homes respecte ls quals encara té més segur un bon aculliment, per aquesta raó mateixa que no

costa res. Doncs, respecte de qui? I ara? Ho pregunteu? Es respecte la gent rica. D'altra banda, quin recurs no es pera ls malalts aquesta manera de viatjar! No tindran pas de témer l'intemperi de l'aire i de les estacions. Pera ls covards, seran a cobert dels lladres; no trobaran precipicis ni barrancs. Milers de persones qui abans de mi no havien pas gosat, d'altres qui no havien pogut, d'altres, en fi, qui no havien pas pensat de viatjar, s'hi decidiran amb el meu exemple. L'esser el més indolent no s'atreviria a posar-se en camí am mi pera procurar-se un plaer que no li costarà cap pena ni diner? Coratge, doncs! Marxem. Seguiu-me tots vosaltres que una mortificació de l'amor, un oblit de l'amistat reté en la vostra cambra, lluny de les petiteses i de la perfidia dels homes. Que tots els malhaurats, els malalts, els enutjats de l'univers me segueixin! Que tots els peresosos s'alcin en *massa*! I vosaltres qui rumieu en el vostre esperit projectes sinistres de reforma o de retirament per causa d'alguna infidelitat; vosaltres qui, en un salonet, renunciieu an el món pera tota la vida; amables anacoretetes d'una vetllada, veniu també: creieu-me, deixeu aquestes idees negres; vosaltres perdeu un instant pera l plaer, sense guanyar-ne un pera la saviesa; digneu-vos acompanyar-me en el

meu viatge. Caminarem a petites jornades, rient, pel camí, dels viatgers qui han vist Roma i París. Cap obstacle ns podrà deturar, i, lliurant-nos alegrement a la nostra imaginació, la seguirem per tot arreu on li plaurà d'emmenar-nos.

CAPITOL III

Hi ha tanta de gent curiosa en el món!

Jo sóc convençut de que s voldria saber perquè l meu viatge al voltant de la meva cambra ha durat quaranta-dos jorns enlloc de quaranta-tres o de qualsevol altre espai de temps; emperò, com voldrieu que ho expliqués an el llegidor, essent així que ni jo mateix ho sé? Tot lo que puc assegurar es que, si l'obra es massa llarga pera l seu gust, no ha pas dependit de mi fer-la més curta: tota vanitat de viatger a la banda, jo m fóra contentat amb un capitol. Es veritat que jo era en la meva cambra am tot el plaer i el divertiment possible; emperò, ai! que no era pas amo de sortir-ne a la meva voluntat: adhuc crec jo que, sense l'intervenció de certes persones influentes qui s'interessaven per mi, i pera les quals el meu agraiment no es pas acabat, jo hauria tingut lleure de fer sortir un

in-folio, de tant que eren disposats al favor meu els protectors qui m feien viatjar en la meva cambra.

I, no obstant, llegidor raonable, mireu si n'anaven d'errats aquells homes, i entengueu bé, si podeu, la logica que vaig a exposar-vos.

¿Hi ha res de més natural i de més just que tallar-se l coll mutualment amb algú qui us trepitja per inadvertença o bé qui deixa anar alguna expressió picanta en un moment de despit, del qual es causa la vostra imprudencia, o bé, en fi, qui té la desgracia d'agradar a la vostra dama?

Se va a un prat, allà, com Nicol feia amb el Burgès gentilhome, se prova de tirar quarta quan ell para terça; i, pera que la venjança sia segura i completa, se li presenta l pit descobert, i s corre perill de fer-se matar pel seu enemic a fi de venjar-se d'ell. Ja veieu que no hi ha pas res de més conseqüent, i, no obstant, trobareu gent qui desaprova aquella lloable usança.

Emperò lo que es tant conseqüent com tot lo restant, es que aquestes mateixes persones qui la desaproven i qui volen que se la miri com una falta grave, tractarien encara més malament an aquell qui refusés de cometre-la. Més d'un malhaurat, volent-se conformar am llur opinió, ha perdut la seva reputa-

ció i el seu empleu; de manera que quan s'escau la dissort de tenir lo que sen diu un *assumpt*e, no s'faria pas malament de fer-ho a la sort pera saber si cal acabar-lo seguint les lleis o bé seguint l'usança; i com que les lleis i l'usança són contradictories, els jutges podrien també fer a daus la llur sentença.

I probablement es així mateix una decisió d'aquest genre que cal cercar pera explicar el com i el per què l meu viatge ha durat quaranta-dos jorns justos.

CAPITOL IV

La meva cambra es situada sota l quarantacinquè grau de latitut segons les mides del pare Beccaria; la seva direcció es de llevant a ponent; forma un carrat llarg que té trenta-sis passes de vol, rasant la murada de ben aprop. El meu viatge, no obstant, ne contindrà més, car sovint la travessaré de llarg i de travers, o bé diagonalment, sense seguir cap regla ni metod. També faré zig-zags i descriuré totes les ratlles possibles en geometria, si de per cas n'hi ha necessitat. No m'agrada pas la gent qui es tant senyora dels llurs passos i de les llurs idees, que diu: *Avui faré tres visites, escriuré quatre lletres i acabaré aquest treball*

que he començat. La meua ànima es talment oberta a tota mena d'idees, de gustos i de sentiments; ella reb tant avidament tot lo que s presenta!... I per què ls refusaria ls goigs que són esbarriats pel camí difícil de la vida? Són tant rars, tant clars, que caldria esser boig pera no aturar-se, i adhuc deixar el camí pera cullir tots els que són al nostre encaç. Per mi no n'hi ha pas cap de tant atractivol com seguir les idees per la petja, lo mateix que l caçaire persegueix la peça, sense afectar de tenir cap ruta.

També, quan viatjo en la meua cambra, rares voltes seguesc una ratlla dreta: vaig de la meua taula vers un quadro que es posat en un recó; d'allà men vaig obliquament pera anar a la porta; emperò, encara que al començar el meu intent sia ben bé d'anar-hi, si trobo pel camí la cadira de braços, no faig pas compliments, i m'hi assec tot seguit. Es un moble excellent una cadira de braços; sobre tot es de la més gran utilitat pera un home meditatiu. En les llargues vetlles d'hivern, a voltes es agradós i sempre prudent d'estirar-s'hi tovament, lluny del brugit de les assemblees nombroses. Un bon foc, llibres, plomes: quants de recursos contra l'enemic! I adhuc quin plaer d'oblidar els seus llibres i les seves plomes pera espavilar el foc, donant-se a una

dolça meditació, o bé arreglant algunes rimes pera alegrar els vostres amics! Les hores llisquen llavors sobre de vosaltres i cauen en silenci dintre l'eternitat, sense fer-vos sentir el llur trist passar.

CAPITOL V

Després de la cadira de braços, marxant vers al nord, se descobreix el meu llit, posat an el fons de la meva cambra i que forma la perspectiva més agradable. Es situat d'una manera molt encertada: els primers raigs del sol vénen joguiners entre les meves cortines. Jo ls veig en les belles diades d'estiu com s'avancen seguint la murada blanca, a mida que l sol s'aixeca; els olms que són davant la meva finestra ls destrien de mil maneres i els fan balancejar sobre l meu llit de color de rosa i blanc, que escampa de tots costats una llum encisadora per llur reflexió. Sento l xerroteig confós de les aurenets que s'han fet mestresses del teulat de la casa i d'altres aucells que viuen en els olms; aleshores mil idees rialleres ocupen el meu esperit; i, en l'univers enter, ningú té un despertar tant agradós, tant tranquil com el meu.

Regonec que m'agrada fruir aquests dolços

instants, i que jo allargo sempre, tant com es possible, el goig que trobo meditant en la dolça tebior del meu llit. Que hi ha cap teatre que presti més a l'imaginació, que desperti idees de més tendresa, que l moble on jo m'oblido devegades? Modest llegidor, no us espanteu pas; emperò, que no podria, doncs, parlar de la felicitat d'un aimador qui estreny per primera volta en els seus braços una muller virtuosa? Goig inefable, que la meua mala sort me condemna a no tastar mai! Que no es pas en un llit ont una mare, ubriaga de joia per la naixença d'un fill, oblida ls seus dolors? Es allà que ls plaers fantastics, fruit de l'imaginació i de l'esperança, vénen a neguitejar-nos. En fi, es en aquest moble deliciós que nosaltres oblidem, durant una meitat de la vida, els mais-de-cap de l'altra meitat. Emperò, quina colla de pensaments agradables i tristos s'agambolen ensems en el meu cervell! Barreja extranya de situacions terribles i delicioses!

Un llit ens veu naixer i ens veu morir; es el teatre variable on la gènera humana representa per torn drames interessants, farses risibles i esfereïdores tragedies. Es un breçol guarnit de flors; es el trono de l'amor; es un sepulcre.

CAPITOL VI

Aquest capítol no més es, absolutament, pera ls metafísics. Va a fer molta de llum sobre la natura de l'home: es el prisma amb el qual se podran analisar i descomposar les facultats de l'home, separant la potença animal dels raigs purs de l'intel·ligència.

Me fóra impossible d'explicar com i per què vaig cremar-me ls dits en els primers passos que vaig fer començant el meu viatge, sense explicar, amb el més gran detall, an e' l·legidor, el meu sistema *de l'ànima i de la bestia*. Aquest descobriment metafísic, d'altra banda influeix talment en les meves idees les meves accions, que seria molt difícil d'entendre aquest llibre si jo no n donava la clau al començament.

Me som adonat, per observacions diverses, que l'home es compostat d'una ànima i d'una bestia. Aquests dos essers són absolutament distints, emperò talment encaixats l'un dintre l'altre, o l'un sobre l'altre, que cal que l'ànima tinga certa superioritat sobre la bestia pera esser en estat de fer-ne la distinció.

M'ensenyà un vell professor (es del més lluny que m recordi) que En Plató anomenava la materia *l'altre*. Està molt bé; emperò a mi

m'agradaria més donar aquest nom per excel·lença a la bestia que es junyida a la nostra ànima. Es realment aquesta substància que es *l'altre* i que ns fa parterir d'una manera tant extranya. A l'engròs se veu bé que l'home es doble; emperò es, diuen, perquè es compost d'ànima i de cos; i s'acusa an aquest cos de no sé quantes de coses, ben mal a proposit segurament, car es tant incapaç de sentir com de pensar. Es am la bestia que cal haver-se-les, amb aquest esser sensible, perfectament distint de l'ànima, veritable *individu*, que té la seva existència separada, els seus gustos, les seves inclinacions, la seva voluntat, i que no es superior als altres animals sinó perquè es ben educat i proveit d'orguens més perfectes.

Cavallers i dames, sigueu-ne orgullosos de la vostra intel·ligència tant com voldreu, emperò malfieu-vos molt de *l'altre*, sobre tot quan sou ensemble!

He fet no sé quantes d'experiences sobre l'unió d'aqueixes dues criatures heterogenies. Per exemple, he reconegut clarament que l'ànima s pot fer creure per la bestia, i que, per una enutjosa inversió, aquesta ben sovint obliga l'ànima a obrar contra l seu grat. En les regles, una té l poder legislatiu i l'altre l poder executiu; més aquests dos poders se contrarien sovint. El gran art d'un

home de geni es saber criar bé la bestia, a fi de que pugui anar sola, mentre que l'ànima, deslliurada d'aquesta penible companyia, pot elevar-se fins al cel.

Emperò, s'ha d'aclarir això amb un exemple.

Quan vosaltres llegiu un llibre, cavallers, i que una idea més agradable entra tot d'un cop a l'imaginació, la vostra ànima s'hi aficiona desseguida i oblida el llibre, mentre que les vostres ulls segueixen maquinalment els mots i les ratlles; acabeu la plana sense entendre-la i sense recordar-vos de lo que haveu llegit. Açò ve de que la vostra ànima, havent ordenat a la seva companya que li fes lectura, no l'ha pas avisada de la curta absència que anava a fer; de manera que *l'altre* seguia la lectura, que la vostra ànima ja no escoltava.

CAPITOL VII

Allò no ho trobeu pas clar? Veus-ací un altre exemple:

Un jorn, a l'estiu passat, jo m posava en camí pera anar a la cort. Tot el matí que havia pintat, i la meva ànima, complaent-se meditant sobre la pintura, deixà el carrec a la bestia de transportar-me cap al palau del rei.

«Quin art sublim es la pintura! — pensava la meua ànima. — Feliç aquell que l'espectacle de la natura ha commogut, qui no es pas obligat de fer quadros pera viure, qui no pinta pas unicament pera passa-temps, sinó que, corprès de la majestat d'una fisionomia bella i dels admirables jocs de llum que s fon en mil tintes sobre la cara humana, assaja en les seves obres d'apropar-se an els sublims efectes de la natura! Feliç també l pintor que l'amor del paisatge se l'emporta en passejades solitaries, qui sab expressar sobre la tela l sentiment de tristor que li inspira un bosc fosc o una campinya deserta! Les seves produccions imiten i reprodueixen la natura; crea mars noves i negres baumes desconegudes del sol; a la seva ordre, verts boscatges surten del no-res, l'azur del cel se reflecta en els seus quadros; coneix l'art de moure l'aire i de fer udolar la tempesta. Altres vegades ofereix a l'ull de l'espectador encisat les campanyes delicioses de l'antiga Sicilia; se veuen nimfes fugint esma-perdudes, a través dels canyers, perseguides per un satir; temples d'una arquitectura majestuosa enlairen el llur front soperb per dessobre l bosc sagrat que ls envolta; l'imaginació s'esgarria en les rutes silencioses de aquest país ideal; llunys blavencs se confonen amb el cel; i el paisatge tot enter, repe-

tint-se dintre les aigües d'un riu tranquil, forma un espectacle que cap llengua pot descriure.» Mentres la meva ànima feia aqueixes reflexions, *l'altre* feia sa via, i Déu sab ont anava! En comptes d'anar-sen a la cort, com ella n'havia rebut ordre, decantà talment vers l'esquerra, que al moment que la meva ànima l'aconseguí, ja era a la porta de madona de Haut-castel, a mitja milla del palau reial.

Deixo pensar an el llegidor lo que hauria succeit si fos entrada tota sola a casa una dama tant bella.

CAPITOL VIII

Si bé es agradós de tenir una ànima deslligada de la materia fins a fer-la viatjar tota sola quan se creu a proposit, aquesta facultat també té ls seus inconvenients. An ella dec, per exemple, la cremada de que he parlat en els capitols precedents. Ordinariament la meva bestia té l'encarrec d'enllestir l'esmorzar: es ella que fa torrar el pa i el talla a llesques. El cafè l fa molt rebé, i adhuc ben sovint el pren sense que la meva ànima se n'adoni, a menys que aquesta se diverteixi guaitant-la com treballa; emperò açò es rar i molt difícil d'executar; car es molt senzill, quan se fa qualse-

vulga operació mecànica, de pensar en altres coses; en canvi, extremament difícil de guaitar-se obrar, diguem ho així; o, per a explicar-me seguint el meu sistema, d'emplear la seva ànima en examinar la marxa de la seva bestia, i de veure-la treballar sense pendre-hi part. Aquesta és la més sorprenent habilitat metafísica que l'home pugui executar.

Jo havia ajegut els molls sobre les brases per a fer torrar el pa; i una estona després, mentre la meua ànima viatjava, vet-ací que una rabaça encesa cau sobre l'caliu: la meua pobre bestia allargà la mà cap als molls i vaig cremar-me ls dits.

CAPITOL IX

Crec haver desenrotllat prou les meues idees en els capítols precedents per a fer rumiar al llegidor i per a posar-lo en condicions de fer descobriments en aquesta brillant via: no podrà pas menys d'esser content de sí mateix si arriba un jorn a saber fer viatjar la seva ànima tota sola; el goig que aquesta facultat li procurarà compensaran altrament els *qui pro quo* que n podrien resultar. ¿Hi ha cap goig més afalagador que l'aixamplar així la seva existència, d'ocupar la terra i el cel tot

a l'hora, i de doblar, diguem-ho així, el seu esser? El desig eternal, i jamai satisfet de l'home, que no es d'augmentar la seva potència i les seves facultats, de voler esser allà on no es pas, de recordar el passat i de viure en el per-vindre? Ell vol comandar els exèrcits, presidir les acadèmies; vol esser adorat de les dònes belles; i, si posseeix tot això, allavors li requen els camps i la tranquil·litat, i enveja la jaça dels pastors: els seus projectes, les seves esperances, s'encallen sèns treva en les malhaurances reals encastades a la natura humana; no sabria pas trobar la felicitat. Un quart d'hora de viatge am mi li n'ensenyarà l camí.

Eh! Per què no deixa a *l'altre* aquests mals-de-cap miserables, aqueixa ambició que el tormenta? Vine, pobre malhaurat, fes un esforç pera rompre la teva presó, i de dalt del cel on vaig a conduir-te, d'entremig de les orbites celests i de l'empireu, guaita la teva bestia, varada en el món, córrer tota sola la carrera de la fortuna i dels honors; mira am quina gravetat camina per entre ls homes: la gentada s'aparta am respecte, i, creu-me, ningú s'adonarà de que es tota sola; es la més petita taleia de la corrua entremig de la qual se passeja, el saber si ella té una ànima o no, si ella pensa o no. Mil dònes sentimentals l'estimaran am furor sense adonar-sen; adhuc

pot enlairar-se, sense l'ajuda de la teva ànima, als més alts favors i a la més gran fortuna. En un mot, que no m'extranyaria pas gens si, a la nostra tornada de l'empireu, la teva ànima, entrant a casa seva, se trobés dintre la bestia d'un gran senyor.

CAPITOL X

Ara no aneu pas a creure que en lloc de tenir paraula fent la descripció del meu viatge al voltant de la meva cambra, jo m'esgarrio pera sortir del pas: vos errarieu del tot, car el meu viatge continua realment; i, mentre que la meva ànima, recullint-se sobre sí mateixa, recorria, en el capítol precedent, les marrades tortuoses de la metafísica, jo era en el balançí, sobre l qual m'havia estirat, de manera que ls seus dos peus de davant eren aixecats a dos dits de terra; i, tot gronxant-me a la dreta i a la esquerra, i guanyant terror, insensiblement era arribat fins a la vora de la murada. Es de la manera que viatjo quan no tinc pressa. Allà, la meva mà havia agafat maquinalment el retrat de madona de Haut-castel, i *l'altre* s'entretenia a treure la pols que la cobria. Aquella feina li donava un plaer tranquil, i aquest plaer se feia sentir en la

meva ànima, encara que ella fos perduda en les vastes planes del cel; puix es bo de remarcar que, quan l'esperit viatja així en l'espai, sempre resta dependent dels sentits per no sé quin lligam secret; de manera que, sense destorbar-se de les seves ocupacions, pot pendre part en els goigs tranquils de l'*altre*; emperò si aquest plaer creix fins a cert punt, o si ella es sorpresa per algun espectacle inesperat, l'ànima tot seguit retorna an el seu lloc am la pressa del llamp.

Es lo que va succeir-me mentre netejava l retrat.

A mida que l drap aixecava la pols i feia sortir rulls de cabells rossos, i la garlanda de roses am la qual són coronats, la meva ànima, desde l sol on s'era transportada, sentí una lleugera frisança de cor i compartí simpaticament la fruició del meu cor. Aquesta fruició devingué menys confosa i més viva quan el drap, d'un sol cop, descobrí l front radiant d'aquella encisadora fisonomia; la meva ànima fou a punt de deixar el cel pera gaudir l'espectacle. Més encara que havés estat en els camps Eliseus, encara que havés assistit a un concert de querubins, ella no hi fóra pas restada mig segon, quan a la seva companya, prenent sempre més d'interès en la seva obra, se li acudi d'agafar una esponja mullada que li

oferia i de posar-la tot d'un cop sobre les celles i els ulls, sobre l nas, sobre les galtes, sobre aquella boca, — ah, Déu meu! el cor me batega, — sobre la barba, sobre l pit. Fou qüestió d'un moment. Tota la figura semblà renàixer i sortir del no-res. La meva ànima s precipità del cel com un estel que cau; va trobar a l'altre en una extasi encantadora i conseguí augmentar-la prenent-hi part. Aquella situació singular i imprevista feu esvaïr pera mi l temps i l'espai. Un instant vaig existir en el passat, i vaig rejuvenir contra l'ordre de la natura. Sí: vet-el allà, aquella dòna adorada; es ella mateixa; la veig com somriu; va a parlar pera dir-me que m'estima. Quin mirar! Vine, que jo t pugui estrènyer sobre l meu cor, ànima de la meva vida, la meva segona existència! Vine a compartir la meva ubriaguesa i la meva felicitat! Aque'l moment fou curt, emperò fou encisador; la freda raó ben tost reprengué l seu imperi, i en l'espai d'una ullada vaig envellir un any enter; el meu cor devingué fred, glaçat, i vaig trobar-me a nivell am la colla dels indiferents qui pesen sobre l globo.

CAPITOL XI

No cal pas avançar res sobre ls esdeveniments: la pressa de comunicar an el llegidor el meu sistema de l'ànima i de la bestia m'ha fet abandonar la descripció del meu llit més aviat de lo que devia; quan l'hauré acabada, rependré l meu viatge a l'indret on l'he interromput en el capitol precedent. Solament us demano que us recordeu de que havem deixat *la meitat de mi mateix* aguantant el retrat de madona de Haut-castel a la vora de la murada, a quatre passes del meu despaig. Jo havia oblidat, parlant del meu llit, d'aconsellar a tot-hom qui pugui, de tenir un llit de color de rosa i blanc: es ben cert que ls colors influeixen sobre nosaltres fins al punt d'alegrar-nos o d'entristir-nos, segons els llurs matisos. El rosat i el blau són dos colors consagrats an el plaer i a la felicitat. La natura, donant-los a la rosa, li ha presentat la corona de l'imperi de Flora; i quan el cel vol pregonar una bella diada al món, colora les nuvolades amb aquest tint encisador a la sortida del sol.

Un jorn nosaltres pujavem am treballs seguint un corriol sobtat; l'amable Rosina era endavant; la seva agilitat li donava ales: nos-

altres poc que podiem seguir-la. Tot d'un cop, arribant a dalt d'un turonet, ella s gira envers nosaltres pera pendre halè, i somrigué de la nostra catxassa. Jamai potser els dos colors dels quals faig l'elogi havien triomfat així. Les seves galtes inflamades, els seus llavis de corall, les seves dents brillantes, el seu coll de alabastre, sobre un fons de verdor, sorpren-gueren tots els esguarts. Calgué que ns atu-ressim pera contemplar-la. No dic res dels seus ulls blaus, ni de la mirada que ella llençà sobre nosaltres, perquè jo sortiria del meu assumpte i que altrament mai hi penso sinó l menys que m'es possible. Ne tinc prou amb haver posat el més bell exemple imaginable de la superioritat d'aquells dos colors sobre tots els altres i de la llur influença sobre la benhaurança dels homes.

Avui no aniré pas més endavant. Quin assumpte podria tractar que no resultés insi-pid? Quina idea no es esborrada per aquesta idea? Ni tampoc sé quan podré tornar a po-sar-me a la feina. Si la continuo, i el llegidor desitja veure l'acabament, que s'adressi a l'angel repartidor dels pensaments i que l pre-gui pera que no barregi més l'imatge d'aquell turonet entre la colla de pensaments deslli-gats que m dóna a cada instant.

Sense aquesta precaució, el meu viatge es ben llest.

CAPITOL XII

.
.
. el turonet
.
.
.

CAPITOL XIII

Els esforços són debades; cal deixar la partida per un altre dia i sojornar ací malgrat jo mateix: es una parada militar.

CAPITOL XIV

He dit que m'agradava d'una manera especial meditar en la dolça tebior del meu llit, i que l seu color agradós contribueix força al plaer que jo hi trobo.

Pera procurar-me aquest plaer, el meu criat ha rebut l'ordre d'entrar en la cambra mitja hora abans de la que he resolt llevar-me. Jo l sento caminar lleugerament i remenar per la meva cambra am discreció, i

aquesta fressa m dóna l plaer de sentir-me nyonyejar; fruició delicada i desconeguda a molta de gent.

S'es prou despert pera adonar-se de que no se n'es pas del tot i pera calcular confosament que l'hora de les feines i dels mals-de-cap encara es dintre l rellotge del temps. Insensiblement el meu criat va fent més remor: es tant difícil de contenir-se! Altrament ell ja ho sab que s'acosta l'hora fatal. Mira l meu rellotge i fa dringar els penjolls pera avisar-me; emperò jo faig el sord; i, pera allargar encara aquesta hora encantadora, no hi ha pas cap mena de roncejat que jo no faci an aquell pobre malhaurat. Tinc cent ordres preliminars pera donar-li a fi de guanyar temps. Ell sab molt bé que aquestes ordres, que jo li dono de prou mal humor, no són més que protestes pera quedar-me al llit sense aparentar desitjar-ho. No fa pas semblant d'adonarsen, i jo li n soc verament agrait.

A la fi, quan ja he gastat tots els recursos, s'avança fins al mig de la cambra i se planta allà amb e's braços creuats en l'immobilitat més perfecta.

Cal regonèixer que no es pas possible de desaprovar el meu pensament am més traça i més discreció: per això mai resisteixo an aquesta invitació tacita; allargo ls braços pera signifi-

car-li que ho he comprès, i vet-em-ací assegut.

Si l llegendor medita sobre la conducta del meu criat, se podrà convèncer de que, en certs assumptes delicats, de la classe d'aquest, la senzillesa i el sentit comú valen infinidament més que l'esperit més habil. Goso assegurar que l més estudiat discurs sobre la peresa no m decidiria pas a sortir tant depressa del meu llit com la muda reprensió d'En Joanet.

Es un perfecte home de bé, En Joanet, i al mateix temps, de tots els homes, aquell qui més convenia a un viatger com jo. Es acostumat an els freqüents viatges de la meva ànima, i jamai se riu de les inconseqüències de l'*altre*: adhuc a voltes la guia quan es sola; de manera que aleshores se podria dir que es menada per dues ànimes. Quan ella s vesteix, per exemple, ell m'avisava amb un signe que ella es a punt de posar-se les mitjes a l'inrevés, o el gec abans de l'ermilla. La meva ànima sovint s'ha divertit veient el pobre Joanet córrer darrera la folla sota les glorietses de la ciutadela, pera avisar-la que havia oblidat el barret; un altre cop, el seu mocador.

Un jorn (que ho diré?), sense aquest fidel criat qui la va atrapar abaix de l'escala, la barroera s'encaminava vers la cort sense espa-

sa, tant ardidament com el gran mestre de cerimonies portant la vareta augusta.

CAPITOL XV

—Té, Joanet,—vaig dir-li,—torna a penjar aquest retrat.—Ell m'havia ajudat a netejar-lo, i no s dubtava pas més de tot lo que ha produït el capitol del retrat, que de lo que succeeix a la lluna. Era ell qui del seu propi intent m'havia ofert l'esponja mullada i qui, amb aquesta feta, indiferenta en aparença, havia fet recórrer a la meua ànima cent millions de lleugues en un instant. En comptes de tornar-lo an el seu lloc, ell l'aguantava pera aixugar-lo al seu torn.

Una dificultat, un problema pera resoldre, li donava un aire de curiositat que vaig remarcar.

—A veure,—vaig dir-li,—què hi trobes a dir en aquest retrat?

—Oh! Res, senyoret.

—Emperò, què?

Ell va posar-lo dret sobre una de les enfiles del meu despaig; després, allunyant-se algunes passes:

—Jo voldria,—digué,—que l senyoret m'expliqués per què aquest retrat me guaita

sempre, qualsevol que sia l'indret de la cambra on jo m trobi. Al matí, quan faig el llit, la seva cara s gira vers mi, i si vaig a la finestra, ella també m guaita, i amb els ulls me segueix pel camí.

— De manera, Joanet, — li diguí, — que si la cambra fos plena de gent, aquesta bella dama miraria de tots costats i a tot-hom a la vegada?

— Oh! Sí, senyoret.

Ella somriuria als anants i vinents lo mateix que a mi?

En Joanet no va respondre res. Vaig estirar-me en la cadira de braços i, acotant el cap, me vaig endinsar en les meditacions més serioses.

Quin raig de llum! Pobre aimador! Mentre que tu t fons lluny de la teva estimada, vora de la qual pot-ser ja ets reemplaçat; mentre tu fixes avidament els teus ulls sobre l seu retrat i t'imagines (al menys en pintura) esser el sol contemplat, la perfida efigie, tant infidel com l'original, escampa ls seus esguards sobre tot lo que l'envolta i somriu a tot-hom.

Vet-ací una semblança moral entre certs retrats i llur model, de que cap filosof, cap pintor, cap observador encara no s'havia adonat.

Vaig de descobriment en descobriment.

CAPITOL XVI

En Joanet seguia en la mateixa positura, esperant l'explicació que m'havia demanada. Vaig treure l cap d'entre ls replecs del meu *vestit de viatge*, on jo l'havia enfonsat pera meditar a plaer i pera remontar-me de les tristes reflexions que acabava de fer.

— Que ho no veus, Joanet, — li diguí després d'una estona de callament, i girant la meua cadira de braços cap al seu costat; — que no ho veus que un quadro, essent una superfície plana, els raigs de llum que surten de cada punt d'aquesta superfície...?

En Joanet, oint aquesta explicació, obrí talment els ulls, que n va deixar veure la nina tota entera; a més, tenia la boca badada. Aquests dos moviments en la cara humana revelen, segons el famós Le Brun, el darrer periode de l'astorament. Sens dubte era la meua bestia que havia començat una dissertació semblanta: altrament la meua ànima ja ho sabia que En Joanet ignora completament lo que es una superfície plana, i encara més lo que són raigs de llum: la dilatació prodigiosa de les seves parpelles, havent-me fet retornar a mi mateix, vaig acotar altre cop el cap dintre l collet del meu vestit de viatge, i de

tal manera li vaig enfonsar, que pogui amagar-lo tot enter.

Resolguí de dinar en aquest indret: el matí era molt avençat; una passa més en la meva cambra hauria retraçat fins a la nit el meu dinar. Relliscant fins a la vora de la cadira de braços, i posant abdós peus sobre l'escalfa-panxes, vaig esperar pacientment el repas. Aquella es una actitud deliciosa: crec que fóra ben difícil de trobar-ne una altra que aplegués tants avantatges i que fos tant comoda pera ls sojorns inevitables en un llarg viatge.

La *Roseta*, la meva goça fidel, aleshores no manca mai de venir a estirar els panys del meu vestit de viatge, a fi de que la prengui sobre meu: ella hi troba un llit tot amanit i ben comodo, en el vertex de l'angul que formen les dues parts del meu còs: una V consonant representa a meravella la meva situació. La *Roseta* s tira sobre meu, si jo no l'agafo pas prou aviat al seu voler. Sovint la trobo allà sense saber com hi es vinguda. Les meves mans per sí soles s'arreglen de la manera més favorable al seu benestar, jatsia que hi hagi una simpatia entre aquesta amable bestia i la meva, jatsia que solament l'atzar ho decideixi; emperò jo no hi crec pas en l'atzar, en aquest trist sistema, en aquest mot que no

significa res. Més aviat creuria en el magnetisme; creuria més aviat en el martinisme. No, poc que hi creuré mai.

Hi ha tal realitat en les relacions que existeixen entre aquells dos animals, que, quan jo poso ls dos peus sobre l'escalfa-panxes, per pura distracció; quan l'hora de dinar es encara llunyana, i que jo no hi penso de cap de les maneres en pendre l'*etapa*, de totes passades la *Roseta*, presenta an aquell moviment, mostra l plaer que sent remenant lleugerament la cua; la discreció la reté en el seu lloc; i l'*altra*, que se n'adona, li n sab grat: encara que incapaces de raonar sobre la causa que ho produeix, així s'estableix entre elles una conversa muda, un lligam de sensació molt agradós, i que no podria pas esser absolutament atribuït a l'atzar.

CAPITOL XVII

Que no sem retregui pas l'esser abundós en els detalls: es la manera dels viatgers. Quan se surt pera pujar al mont Blanc, quan se va a visitar l'ampla obertura de la fossa de N'Empedocles, no s manca pas mai de descriure exactament les més petites circumstancies: el nombre de persones, el dels matxos,

la qualitat de les provisions, la gana excellenta dels viatgers, tot, en fi, fins les passes en fals de les cavalleries, es cuidadosament registrat en el diari, pera instrucció de l'univers sedentari. Seguint aquell principi, he resolt parlar de la meva preada *Roseta*, animal amable que jo estimo amb un afecte veritable, i he determinat consagrar-li un capítol sencer.

De sis anys ençà que vivim plegats, no hi ha pas hagut la més petita fredor entre nosaltres; o si hi han hagut entre ella i jo algunes baralles, regonec de bona fe que l major tort sempre ha estat de la meua banda i que la *Roseta* ha fet sempre els primers passos vers la reconciliació.

Al vespre, si jo l'he renyada, se retira tristament i sense murmurar. Al sentdemà, a trenc de dia, ella es vora del meu llit, en una actitud respectuosa; i al més petit moviment del seu amo, a la més petita senyal de despertar, ella anuncia la seva presència amb el colpejar precipitat de la cua sobre la tauleta de nit.

I per què refusaria jo l meu afecte an aquest esser manyagoi que mai ha deixat d'estimar-me d'ençà del jorn que començarem a viure plegats? La meua memoria no fóra pas prou pera enumerar les persones qui s'han interessat per mi i qui m'han oblidat. He tin-

gut alguns amics, varies estimades, una colla de relacions, encara més de coneixences; i ara ja no sóc res pera tota aquesta gent, qui han oblidat fins el meu nom.

Quantes d'assegurances, quants oferiments de servei! Jo podia comptar am la llur fortuna, amb una amistat eternal i sense reserva!

La meua preada *Roseta*, que no m'ha pas fet cap oferiment, me fa l més gran servei que se puga fer a l'humanitat: ella m'estimava abans, i ara encara m'estima. També jo poc que tinc por de dir-ho que l'estimo amb una part del mateix sentiment que concedeixo als meus amics.

Que n diguin lo que vulguin.

CAPITOL XVIII

Havem deixat an En Joanet en un posat d'astorament, immobilitat davant meu, esperant l'acabament de l'explicació sublim que jo havia començat.

Quan me va veure enfonsar tot d'un cop el cap en la meua gonella i acabar així l'explicació, no va pas dubtar un moment que jo no m fos aturat per falla de bones raons, aterrat per la dificultat que ell m'havia proposat.

Malgrat la superioritat que ell prenía sobre

meu, no va pas sentir el més petit moviment d'orgull, ni va cercar d'aprofitar-se del seu avantatge. Després d'un petit moviment de silenci, agafà l retrat, el retornà an el seu lloc, i se n'anà lleugerament de puntetes. Ell ho sentia bé que la seva presença era una mena d'humiliació pera mi, i la delicadesa va suggerir-li de retirar-se sense deixar-men adonar. La seva conducta, en aquesta ocasió, m'interessà vivament, i el posà sempre més avant en el meu cor. Segurament que ell tindrà una plaça en el del llegidor; i si n'hi ha algun de prou insensible pera refusar-li després d'haver llegit el capítol següent, el cel, sèns dubte, li ha donat un cor de marbre.

CAPITOL XIX

— Diastre! — li diguí un jorn. — Ja va la tercera vegada que us dic que m compreu un respall! Quin cap! Quin animal!

Poc que va respondre una sola paraula: el dia abans tampoc havia contestat res a un desfogament semblant. «Tant exacte que es!» jo m deia; no ho entenia.

— Aneu a cercar un drap per netejar les meves sabates, — vaig dir-li tot enfurismat.

Mentres hi anava, jo m penedia d'haver-lo

tractat així tant bruscament. El meu enfado passà del tot quan vegí la sollicitut am que mirava de treure la pols de les meves sabates sense tocar les mitges. Vaig posar la mà sobre d'ell en senyal de reconciliació. «I ara! — vaig dir-me a mi mateix. — Doncs hi ha homes qui netegen les sabates d'altri per diners?» Aquest mot *diners* fou un raig de llum que vingué a illuminar-me. Tot d'un cop vaig recordar-me de que feia molt de temps que jo no n'havia pas donat al meu criat.

— Joanet, — diguí arreconant el peu; — teniu diners?

Una mitja rialla de justificació aparegué en els seus llavis an aquesta pregunta.

— No, senyor; fa vuit dies que no tinc ni un sou. He gastat tot lo que m pertanyia per els vostres gastets.

— I el respall? Vols-te jugar que es per això?

Ell va somriure altre cop. Hauria pogut dir an el seu amo: «No; poc que ho sóc un cap buid, un *animal*, com haveu tingut la crudeltat de dir-ho al vostre fidel servidor. Pagueu-me 23 lliures 10 sous 4 diners que vós me deveu, i compraré l vostre respall». Se deixà maltractar injustament abans d'exposar al seu amo a enrogir de la seva còlera.

Que l cel el beneesca! Filososfs! Cristians!
Ho haveu llegit?

—Té, Joanet,—vaig dir-li; — corre a comprar el respall.

— Emperò, senyor, voleu quedar així amb una sabata blanca i l'altra negra?

— Vés, te dic, a comprar el respall. Deixa, deixa aquesta pols sobre la meva sabata.

Ell va sortir; jo prenguí l drap i deliciosament vaig netejar la sabata esquerra, sobre la qual deixí caure una llagrima de penediment.

CAPITOL XX

Les parets de la meva cambra són guarnides d'estampes i quadros que l'embelleixen singularment. De tot cor voldria fer-los examinar an el llegidor els uns darrera ls altres, pera divertir-lo i distreure-l durant el camí que encara devem recórrer pera arribar al meu despaig; emperò es tant impossible d'explicar clarament un quadro com fer un retrat retirat basant-se en una descripció.

Quina emoció no sentiria, per exemple, contemplant la primera estampa que s presenta als ulls! Hi veuria la malhaurada Carlota netejant lentament, i am mà tremolosa, les

pistoles de N'Albert. Negres pressentiments, i totes les angoixes de l'amor sense esperança, són marcats en la seva fesomia; mentres que l fred Albert, voltat de sacs de plets i papers vells de tota mena, se gira fredament pera desitjar un bon viatge an el seu amic. Quantes vegades he tingut la temptació de trencar el vidre que cobreix aquella estampa, pera arreballar-lo de la taula aquest Albert, pera fer-ne troços, pera trepitjar-lo! Emperò sempre hi quedaran masses Alberts en aquest món. ¿Quin es l'home sensible que no té pas el seu, amb el qual se veu forçat de viure, i contra l qual els esplaiaments de l'ànima, les dolces emocions del cor i les arrancades de l'imaginació van a rompre-s com les marratxades sobre les roques? Felic aquell qui troba un amic el qual cor i el qual esperit li convenen, un amic qui s'uneixi amb ell pera una conformitat de gustos, de sentiments i de coneixences; un amic qui no sia pas tormentat per l'ambició o l'interès; qui s'estimi més l'ombra d'un arbre que la pompa d'una cort! Ditxós aquell qui posseeix un amic!

CAPITOL XXI

Jo n tenia un: la mort me l'ha pres; el va sobtar en el començament de la seva carrera, en el moment on la seva amistat era devinguda una necessitat pressanta pera l meu cor. Ens sosteniem mutualment en els treballs penibles de la guerra; no més teniem una pipa pera tots dos; bevíem en la mateixa copa; dormíem sota la mateixa tenda, i, en les circumstancies malhaurades on som, l'indret on vivíem ensemble era pera nosaltres una nova patria: jo l vegí exposat a tots els perills d'una guerra, i d'una guerra desastrosa. La mort semblava perdonar-nos l'un per l'altre: va gastar mil voltes els trets al seu entorn sense tocar-lo; emperò era pera fer-me més sensible la seva perdua. El tumulte de les armes, l'entusiasme que s'apodera de l'ànima davant del perill, potser haurien privat els seus crits d'arribar fins al meu cor. Si la seva mort fos estat util al seu país i funesta als enemics, m'hauria dolgut menys. Emperò perdre-l en mig de les delícies d'un quarter d'hivern; veure-l expirar en els meus braços en el moment en que semblava vessar salut; en el moment en que la nostra amistat encara s'estrenyia en el repòs i la tranquil·litat!

Ah! Poc que men consolaré mai! No obstant, la seva recordança ja no viu sinó en el meu cor; ja no existeix pas, entre ls qui l voltaven i que l'han reemplaçat: aquesta idea m fa més penós el sentiment de la seva perdua. La natura, també indiferenta a la sort dels individus, se torna a posar la roba brillanta de primavera, i s'orna am tota la seva bellesa al voltant del fossar on reposa. Els arbres se cobreixen de fulles i entorlliguen llurs branques; els aucells canten sota l fullam; les mosques zumzegen entre les flors; tot respira goig i vida en el sojorn de la mort; i al vespre, mentres la llum brilla en el cel i jo medito vora aquell trist indret, sento l grill continuar alegrement el seu cant infadigable, amagat sota l'herba que cobreix la fossa silenciosa del meu amic. La destrucció insensible dels essers i totes les desgracies de l'humanitat no compten per res en el gran tot. La mort d'un home sensible qui expira entremig dels seus amics aclaparats i la d'una papellona que la fredor de matinada fa morir en el caliq d'una flor, són dues epoques semblantes en el curs de la natura. L'home no es sinó una fantasma, una ombra, una fumera que s'esvaeix en l'aire...

Emperò l'auba matinal comença a blanquejar el cel: les idees negres que m'agitaven

s'esborren am la nit, i l'esperança renaix en el meu cor. No: Aquell qui aixís inonda de llum l'orient no l'ha pas feta brillar al meu esguard pera enfonsar-me aviat en la nit del no-res. Aquell qui extengué aquest horitzó incomensurable, Aquell qui aixecà aquestes masses enormes, d'ont el sol daura ls cimals glaçats, es també Aquell qui ha manat al meu cor de bategar i al meu esperit de pensar.

No: el meu amic no hi es pas entrat en el no-res; sia la que s vulla la barrera que ns separa, jo l tornaré a veure. No es pas sobre un sillogisme que fonamento la meva esperança. La volada d'un insecte que atravesa l'aire es prou pera persuadir-me; i sovint l'aspecte dels camps, la sentor de l'aire, i no sé quin encís escampat al meu entorn, talment enlairen els meus pensaments, que una provança invencible de l'immortalitat entra am violença en la meva ànima i l'ocupa tota entera.

CAPITOL XXII

Ja feia molt de temps que l capitol que acabo d'escriure sem veria a la ploma, i sempre l'havia rebutjat. M'havia fet el proposit de no deixar veure en aquest llibre sinó la

cara riallera de la meua ànima; emperò aquest projecte m'ha fugit com tants d'altres: jo m'refio de que l' llegidor sensible m'perdonarà d'haver-li demanat algunes llagrimes; i si algú troba que *a la veritat*¹ jo hauria pogut ratllar aquell trist capítol, pot esquinsar-lo en el seu exemplar i fins tirar el llibre al foc.

Ne tinc prou am que s'acordi amb el teu cor, preada Jenny, tu, la mellor i la més estimada de les germanes; es a tu que jo he dedicat la meua obra; si té la teua aprovació, tindrà la de tots els cors sensibles i delicats; i si tu perdones les follies que m'escapen de vegades malgrat jo mateix, desafio tots els censors de l'univers.

CAPITOL XXIII

Sols diré un mot de l'estampa que segueix.

Es la familia del malhaurat Ugolí morint de fam: a l'entorn, un dels seus fills es estirat als seus peus sense moviment; els altres li allarguen els braços decaiguts i li demanen pa, mentre que l' desgraciat pare, apoiat en una columna de la presó, am l'esguard fixe i

1) Vegi-s la novela de *Werther*, lletra XXVIII, 12 d'Agost.

perdut, am la cara immobilitat, en l'horrible tranquil·litat que dona la darrera fase de la desesperació, mort ensems de la seva propria mort i de la de tots els seus fills, i pateix tot lo que la natura humana pot patir.

Brau cavaller d'Assas, vet-ací expirant sota cent baionetes, per un esforç de coratge, per un heroisme que en els nostres temps ja no s'coneix!

I tu, qui plores sota aquelles palmeres, infeliç negra; tu, que un barbre, qui sens dubte no era pas anglès, ha trahida i abandonada; què dic? tu, que ell ha tingut la crudelitat de vendre com una vil esclava malgrat el teu amor i els teus serveis, malgrat el fruit de la seva estimació que portes en la teva sina, no passaré pas davant la teva imatge sense fer-te l'homenatge que s' deu a la teva sensibilitat i a les teves desgracies!

Deturem-nos un moment davant d'aquest altre quadro: es una jove pastoreta qui guarda tota sola l seu remat en el cim dels Alps: es asseguda sobre una soca vella de pibet aterrat i emblanquit pels hiverns; els seus peus són recoberts am les llargues fulles d'una mata de *cacalia*, d'on la flor de color lilar s'aixeca per dessobre la seva testa. L'espigol, la farigola, l'anemona, la centaurea, flors de tota llei, que am trebalis se cultiven en els nostres inver-

nacles i els nostres jardins i que naixen sobre els Alps am tota la llur bellesa primitiva, formen la brillant catifa sobre la qual s'esbarrien aquells bèns. Amable pastoreta, diga-m on se troba l benhaurat recó de terra que tu habites? De quina masia llunyana ets sortida aquest matí a trenc d'auba? Que no hi podria anar a viure am tu? Emperò, ai! la dolça tranquil·litat que tu gaudeixes no trigarà pas a esvair-se: el diable de la guerra, no content de desolar les ciutats, aviat portarà l desordre i l'esglai fins al teu clos solitari. Ja avencen els soldats; ja ls veig pujar de montanya a montanya i acostar-se als nuvols. El ressò del canó s fa sentir en el sojorn enlairat del tro. Fug, pastoreta; toca la teva remada, amagat en els antres més perduts i els més ferestecs: ja no hi ha pas repòs sobre aquesta trista terra.

CAPITOL XXIV

Poc que sé com me succeeix això: d'un temps ençà ls meus capitols sempre acaben amb un to sinistre. Debades al començar fixo el meu esguard en algun objecte agradós; debades m'embarco fent calma: ben tost me arreplega una gropada que m fa anar a l'arrun-

sa. Pera posar terme an aquesta agitació, que no m deixa pas amo de les meves idees, i pera apaibagar els batecs del meu cor, que tantes imatges enternidores han agitat massa, no veig pas altre remei sinó una dissertació. Sí: vull posar aquest troç de glaç sobre l meu cor.

I aqueixa dissertació serà sobre la pintura, car de dissertar sobre qualsevol altre punt no hi ha pas manera.

No puc pas davallar del tot, del punt ont era pujat suara: altrament, es el *tatà* del meu oncle Tobies.

De passada voldria dir quelcom sobre la qüestió de la preeminença entrè l'art encisador de la pintura i el de la musica; sí: vull posar alguna cosa en la balança, mal no sia sinó un gra de sorra, un atom.

Se diu a favor del pintor que deixa quelcom després d'ell: els seus quadros li sobreviuen i eternisen la seva memoria.

Se respon que ls compositors de musica deixen també operes i concerts; emperò la musica es subjecta a la moda i la pintura no ho es pas.

Els troços de musica que enternien als nostres avis són ridicols pera ls aficionats d'avui dia i els posen en les operetes comiques pera fer riure als néts d'aquells als quals feien plorar en altre temps.

Els quadros d'En Raphael encantaran la nostra posteritat com han encisat els nostres passats.

Veus-ací l meu gra de sorra.

CAPITOL XXV

« Emperò que m fa ane mi — me digué un jorn madona de Haut-castel — que la musica d'En Cherubini o d'En Cimarosa sia diferenta de la dels llurs predecessors? Que se m'endona que la musica antiga m faci riure, mentres la nova m'enterneixi deliciosament? Es, doncs, necessari a la meua felicitat que ls meus plaers se semblin als de la meua retebesavia? Per què men parlen de la pintura, d'un art que no més frueix una classe poc nombrosa de persones, mentres que la musica encanta tot lo que respira? »

No sé pas gaire, en aquest moment, lo que s podria respondre an aqueixa observació, que jo no m'esperava pas al començar aquest capitol.

Si l'hagués prevista, potser no hauria emprès aquesta dissertació. I no s prenguí pas això per un joc de music. Jo poc que n sóc, paraula d'honor; no, poc que ho sóc de music: ne prenc el cel per testimoni i tots aquells qui m'han sentit tocar el violí.

Més, suposant el merit de l'art igual de part i d'altra, no caldria pas apressar-se a concloure del merit de l'art al merit de l'artista. Se veuen criatures tocar el clavecí com grans mestres: no s'ha pas vist mai un bon pintor de dotze anys. La pintura, a més del gust i del sentiment, demana un cap que pensi, del qual els musics se poden passar. Tots els jorns se veuen homes sense cap i sense cor fer sortir d'un violí, d'una harpa, sòns encisadors.

Se pot educar la bestia humana pera tocar el clavecí, i quan es criada per un bon mestre l'ànima pot viatjar al seu grat, mentre que ls dits van maquinalment a traure sòns amb els quals ella poc que s'embolica. Al contrari, no s podria pas pintar la cosa del món més senzilla sense que l'ànima hi posés totes les seves facultats.

Si, no obstant, s'acudia an algú de distingir entre la musica de composició i la d'execució, confesso que m'agafaria un xic. Ai! Que si tots els qui fan dissertacions anessin de bona fe, es així que acabarien totes elles. Al començar l'examen d'una qüestió, ordinariament se pren el to dogmatic, perquè s'està decidit en secret, com jo ho era realment per la pintura, malgrat la meva hipocrita imparcialitat; emperò la discussió desperta l'objecció, i tot acaba amb el dubte.

CAPITOL XXVI

Ara que estic més tranquil, vull mirar de parlar sense emoció dels dos retrats que segueixen al quadro de *La Pastora dels Alps*.

Raphael! El teu retrat no podia pas esser pintat sinó per tu mateix. Quin altre hauria gosat empendre-sel? La teva cara oberta, sensible, aixerida, pregona l teu caracter i el teu geni.

Pera complaure la teva ombra, he posat vora teu el retrat de la teva estimada, a la qual els homes de totes les centuries demanaran eternalment compte de les obres sublimes de que la teva mort prematura ha privat les arts.

Quan examino l retrat d'En Raphael me sento penetrat d'un respecte gaire bé religiós per aquest gran home qui, a la flor de l'edat, havia sobrepujat tota l'antiguetat, els quals quadros fan l'admiració i la desesperació dels artistes moderns. La meua ànima, admirant-lo, sent un moviment d'indignació envers aquella italiana qui preferí l seu amor al seu aimador, i qui apagà en la seva sina aquell brandó celest; aquell geni diví.

Malhaurada! I doncs que no ho sabies que En Raphael havia anunciat un quadro

superior al de la *Transfiguració*? Que ho ignoraves que estrenyies en els teus braços l'afavorit de la natura, el pare de l'entusiasme, un geni sublim, un déu?

Mentres la meva ànima fa aqueixes observacions, la seva *companya*, mirant atentament la figura encisadora d'aquella funesta bellesa, se sent tota disposada a perdonar-li la mort d'En Raphael.

Debades la meva ànima li retreu la seva feblesa extravaganta, car no es pas escoltada. Hi ha entre aqueixes dues dames, en ocasions d'aquesta mena, un dialèg singular que acaba massa sovint a l'avantatge del *principi dolent*, i del qual reservo una mostra pera un altre capítol.

CAPÍTOL XXVII

Les estampes i els quadros de que acabo de parlar palideixen i desapareixen al primer cop d'ull que s'adona al quadro que segueix: les obres immortals d'En Raphael, del Correggio i de tota l'Escola d'Italia no aguantarien pas la comparança. Per això jo l guardo sempre pera l darrer troç, per peça de reserva, quan procuro an alguns curiosos el plaer de viatjar am mi; i puc assegurar que, d'ençà que ense-

nyo aquest quadro sublim als coneixedors i als ignorants, a la gent de món, als artesans, a les dònesh, a les criatures, als mateixos animals, sempre he vist els espectadors de tota llei, cadascú a la seva manera, donar senyals de plaer i d'astorament: talment la natura hi es admirablement representada!

Eh! Quin quadro us podria presentar, senyors; quin espectacle s podria donar als vostres ulls, dames, més segur del vostre sufragi que la representació fidel de vosaltres mateixes? El quadro d'on jo parlo es un mirall i a ningú fins ara se li ha acudit de criticar-lo; es, pera tots els qui l guaiten, un quadro perfecte el en qual no hi ha pas res a dir.

Se convindrà, sens dubte, en que deu esser com una de les meravelles de l'encontrada en jo m passejo.

Passaré sense dir res del plaer que sent el físic meditant els estranys fenomens de la llum que representa tots els objectes de la natura sobre aquella superfície llisa. El mirall ofereix al viatger sedentari mil reflexions interessantes, mil observacions que l fan objecte util i preciós.

Vosaltres que l'amor ha tingut o té encara baix el seu imperi, sapigheu que es davant d'un mirall que ell fa punxa als seus trets i medita les seves crudeltats; es allà que ell as-

saja les seves maniobres, que estudia ls seus moviments, que s prepara per endavant pera la guerra que vol declarar; es allà que ell s'exercita en les mirades dolces, en les postures, en les rareses savies, com un actor s'exercita davant sí mateix abans de presentar-se a les taules. Sempre imparcial i veritable, un mirall retorna als ulls de l'espectador les roses de la juvenesa i les arrugues de l'edat, sense calumniar ni afalagar a ningú. Es l'unic entre els concellers dels grans, que ls diu constantment la veritat.

Aquell avantatge m'havia fet desitjar l'invenció d'un espill moral, on tots els homes se podrien veure amb els llurs vicis i les llurs virtuts. Jo pensava adhuc proposar un premi a alguna Acadèmia per aquell descobriment, quan reflexions madures me n'han provat l'inutilitat.

Ai! Es tant rar que la lletjor se regonegui i trenqui el mirall! Debades els espills se multipliquen al nostre entorn i reflecten amb una exactitut geomètrica la llum i la veritat: en el moment que ls raigs van a entrar dins dels nostres ulls i a pintar-nos tal com som, l'amor propi posa el seu prisma enganyós entre nosaltres i l'imatge nostra, i ens presenta una divinitat.

I de tots els prismes que han existit, d'ençà

del primer que sortí de les mans de l'immortal Newton, cap ha tingut una força de refracció tant potent ni produeix colors tant agradoses i tant vives com el prisma de l'amor propi.

Ara bé: ja que ls miralls comuns anuncien debades la veritat i que cadascú està content de la seva cara; ja que no podeu fer conèixer als homes llurs imperfeccions físiques, de què serviria l meu mirall moral? Poca gent hi donaria una ullada i ningú s'hi coneixeria, excepte ls filòsofs. Fins ne dubto una mica.

Prenent el mirall per lo que es, espero que ningú m farà carrecs d'haver-lo posat per damunt de tots els quadros de l'Escola d'Italia. Les dames, el qual gust no podria pas esser fals i qual decisió ho deu regular tot, donen ordinariament llur primera ullada an aquest quadro quan entren en una peça.

Mil voltes he vist dames, i adhuc damiselles, oblidar en el ball llurs aimadors o llurs mestresses, la dança i tots els plaers de la festa, pera contemplar am marcada complaença aquell quadro encisador, i honorar-lo també de tant en tant amb un cop d'ull en mig del ball de quadro més animat.

Qui, doncs, podria disputar-li l lloc que jo li concedeixo entre les obres mestres de l'art de N'Apelles?

CAPITOL XXVIII

A l'últim ja era arribat ben a la vora del meu despaig; adhuc, allargant el braç, ja hauria pogut tocar l'angul més aprop meu, quan sen va anar d'un trist que no veig destruït el fruit de tots els meus treballs i a punt de perdre la vida. No deuria pas dir-ne res de l'accident que m'va succeir, a fi de no descoratjar als viatgers; emperò es tant difícil de volcar am la cadira de posta de que jo m'serveixo, que per força s'haurà de convenir que cal esser desgraciat fins el darrer extrem, tant desgraciat com ho sóc jo, pera córrer semblant perill. Me trobí estirat per terra, volcat completament i cap-girat; i això tant depressa, tant inesperadament, que hauria estat temptat de dubtar de la meva malhaurança, si un xiulament d'orelles i un violent dolor a l'espatlla esquerra no m'haguessin provat massa evidentment l'autenticitat de la cosa.

Fou encara una mala passada de la *meva meitat*. Esverada per la veu d'un pobre qui tot d'un cop demanà caritat a la porta i pels lladrucs de la *Roseta*, ella féu girar bruscament el meu balancí abans que la meva ànima hagués tingut temps d'avisar-li que mancava un cairó a darrera: l'impuls fou tant violent, que

la meva cadira de posta s trobà enterament fora del centre de gravitat i volcà sobre meu.

Veus ací, ho confesso, una de les ocasions en que més m'ha llegut de planye-m de la meva ànima; perquè en lloc d'enfadar-se de l'absença que acabava de cometre, i de renyar a la seva companya per la precipitació, ella s deixà anar fins al punt de compartir el ressentiment més *animal* i de maltractar de paraula an aquell pobre innocent.

—Gandul, aneu a treball'ar! — li digué ella (execrable apostrof inventat per la riquesa avara i crudel).

—Senyor,—digué ell aleshores pera enter-nir-me, — jo sóc de Chambery.

— Pitjor per vós.

— Jo sóc En Jaume; sóc jo que vos haveu vist a la campanya; jo sóc aquell qui manava els moltons pel camp...

— Què hi veniu a fer ací?

La meva ànima començava a arrepen-tir-se de la brutalitat de les primeres paraules. Fins crec que ja se n'havia arrepen-tit un instant abans de deixar-les anar. Es així que, quan sobtosament se troba pel mig del camí un clot o una fotja, se l veu, emperò ja no s'es a temps d'evitar-lo.

La *Roseta* acabà de retornar-me al sentit comú i al penediment: ella havia reconegut an

En Jaume, qui sovint s'havia partit el pa amb ella i li expressava am festes la seva recordança i el seu agraiment.

Durant aquest temps En Joanet, havent recullit les sobrances del meu dinar, que eren destinades pel seu, les donà, sense pensar-s'hi, an En Jaume.

Pobre Joanet!

I es així com, en el meu viatge, vaig rebent lliçons de filosofia i d'humanitat del meu criat i del meu goç.

CAPITOL XXIX

Abans d'anar més lluny, voldria esvair un dubte que podria haver-se introduït a l'esperit dels meus llegidors.

Poc que voldria, per res del món, que sem sospités d'haver emprès aquest viatge únicament pera no saber què fer i forçat de qualque manera per les circumstancies. Jo confesso ací i juro per tot lo que m'és preat, que feia molt de temps que tenia intent d'empendre-l ben abans de l'esdeveniment que m'ha fet perdre la meva llibertat durant quaranta-dos jorns. Aquest retirament forçat no fou sinó una ocasió de posar-me més aviat en camí.

Ja sé que la protesta gratuita que faig ací

semblarà sospitosa a certes persones; emperò també sé que la gent sospitosa no llegirà pas aquest llibre: tenen prou feina a casa seva i a casa ls seus amics; ja tenen prou d'altres quefers; i la gent bona m creurà.

No obstant, hi convinc que m'hauria estimat més ocupar-me d'aquest viatge en una altra ocasió, i que hauria escullit, pera executar-lo, la Quaresma més aviat que l Carnaval: altrement, les reflexions filosòfiques que m'han vingut del cel, m'han ajudat força a soportar la privació dels plaers que Turin ofereix a grapats en aquests moments de brugit i d'agitació. «Es ben segur — jo m deia — que les parets de la meva cambra no són pas tant magníficament daurades com les d'una sala de ball: el silenci de la meva cabina no val pas l'agradosa remor de la música i de la dansa; emperò en mig dels brillants personatges que s troben en aquelles festes, n'hi ha certament de més enutjats que jo.

I ¿per què m posaria a considerar aquells qui són en situació més agradable, mentre l món formigueja de gent més malhaurada de lo que jo ho sóc en la meva? En comptes de transportar-me am l'imaginació an aquell soperb *casino* on tantes belleses són eclipsades per la jove Eugènia, pera sentir-me feliç no més cal aturar-me un instant pels carrers que hi con-

dueixen. Una pila de desgraciats, apeguts mig nus sota ls porxos d'aquells estatges sumptuosos, semblen a punt de finir de fred i de miseria. Quin espectacle! Voldria que aquesta plana del meu llibre fos coneguda de tot l'univers; voldria que se sabés que en aquesta ciutat on tot respira opulença, durant les nits més fredes d'hivern una colla d'infeliços dormen a descobert, el cap apoiat sobre una fita o sobre l pedriç d'un palau.

Ací, un acoblament de criatures apretades les unes amb les altres pera no morir de fred; allà, una dòna tremolant i sense veu pera planye-s. Els passants van i vénen, sense commoure-s d'un espectacle al qual són fets. Les remors de les carrosses, la veu de l'intemperança, els sons encisadors de la musica, se barregen a voltes amb els crits dels desgraciats i formen una horrible dissonança.

CAPITOL XXX

Aquell qui s'afanyaria a jutjar una ciutat segons el capitol precedent s'erraria força. He parlat dels pobres que s'hi troben, dels llurs crits llastimosos i de l'indiferença de certa gent envers ells; emperò no he pas dit res de la colla d'homes caritatius qui dormen men-

tre ls altres se diverteixen, qui s lleven a punta de dia i van a socórrer l'infortuni sense testimoni i sense ostentació. No: poc que passaré això sense parlar-ne: ho vull escriure al revers de la plana *que tot l'univers deu llegir*.

Després d'haver compartit la llur fortuna amb els germans llurs; després d'haver abocat el balsem en aquells cors rebregats pel dolor, sen van a les iglesies, mentre l vici, cançat, dorm sota l'edredon, pera oferir a Déu les llurs pregeries i remerciar-lo dels seus favors. La llum de la llantia solitaria lluita encara en el temple am la del jorn naixent, que ells ja són agenollats al peu dels altars; i l'Eternal, irritat de la duresa i de l'avarícia dels homes, detura l llamp a punt de ferir.

CAPITOL XXXI

He volgut dir quelcom d'aquells malhaurats en el meu viatge, perquè l'idea de la miseria llur sovint es vinguda a distreure-m pel camí. A voltes, adonant-me de la diferència de llur situació am la meua, aturava tot d'un cop la berlina, i la meua cambra m semblava prodigiosament embellida. Quin luxe inutil! Sis cadires! Dues taules! Un despaig! Un mirall! Quina ostentació! Sobre

tot el meu llit, el meu llit de color de rosa i blanc, i els dos matalassos, me semblaven desafiar la magnificència i la noblesa dels monarques de l'Àsia. Aqueixes reflexions me feien indiferents els plaers que m'havien prohibit; i, de reflexió en reflexió, el meu atac de filosofia tornava de tal manera que jo hauria vist un ball a cambra del costat, que hauria sentit el sò de violins i de clarinets, sense moure-m del meu lloc; hauria escoltat amb les meves dues orelles la veu melodiosa d'En Marchesini, aquella veu que tant sovint m'ha posat fòra de mi; sí: l'hauria escoltada sense somoure-m; molt més, hauria mirat sense gens d'emoció la dona més guapa de Turin, la mateixa Eugènia, enflocada de cap a peus per les mans de la damisela Rapous¹. No obstant, això no es pas ben segur.

CAPITOL XXXII

Emperò, permeteu-me que us ho demani, senyors: us divertiu tant com abans al ball i a comèdia? Pera mi, us ho confesso, fa algun temps que totes les assemblees nombroses m'inspiren cert terror. Hi sóc assetjat per un

1) Famosa modista del temps de l'autor.

pensament sinistre. Debades faig tots els esforços pera foragitar-lo: ell sempre torna, com aquell de N'Athalia. Pot-ser es que l'ànima, inundada avui d'idees negres i de quadros que trenquen el cor, troba arreu causes de tristor, com un pahidor malmenat converteix en metzines els aliments més sanitosos. Sia com se vulga, veus-ací l meu pensament. Quan sóc en una d'aqueixes festes, entremig d'aquella colla d'homes amables i amanyagadors que ballen, que canten, que ploren en les tragedies, que sols mostren goig, franquesa i cordialitat, jo m dic: «Si en aquesta assamblea culta, tot d'un cop hi entrava un ós blanc, un filosof, un tigre, o algun altre animal d'aquesta llei, i que, pujant a l'orquestra, cridés am veu enrabiada: «Malhaurats humans! Escolteu la » veritat que us parla per la meva boca: vosal- » tres sou oprimits, tiranisats; sou desgraciats; » us enlleiu. Sortiu d'aquesta letargia!

» Vosaltres, musics, comenceu per rompre » aquests instruments sobre ls vostres caps; » que cada hu s'armi amb un punyal: desde ara » no hi penseu pas mai més en el repòs i les » festes; pugeu cap al public, escanyeu a tot- » hom; que les dònnes mullin així llurs mans » timides am sang!

» Sortiu, sou lliures! Arrebasseu el vostre rei » del seu trono, i el vostre Déu del seu santuari!»

I bé! Això que l tigre ha dit, quants d'aquests homes *encantadors* ho executaran? Quants pot-ser hi pensaven abans d'entrar? Qui ho sab? Que no s'hi ballava a París fa cinc anys? ¹

— Joanet: tanquèu les portes i les finestres. No vull pas veure més claror. Que cap home entri a la meva cambra. Poseu el meu sabre a l'encalç de la mà, vós mateix sortiu, i no torneu pas a presentar-vos al meu davant.

CAPITOL XXXIII

— No, no, queda-t, Joanet; queda-t, pobre xicot; i tu també, *Roseta* meva; tu que endavines les meves penes i que les endolceixes am les teves caricies; vine, *Roseta* meva, vine. V consonant i sojorn.

CAPITOL XXXIV

La caiguda de la meva cadira de posta ha fet al llegidor el servei d'escursar el meu viatge una dotzena de capitols, perquè aixecant-me vaig trobar-me ben al davant i a la

1) Se veu bé que aquest capitol fou escrit l'any 1794. Llegint aquesta obra no costa pas gaire d'adonar-se que fou deixada i represa.

vora del meu escriptori, i ja no vaig pas esser a temps de fer reflexions sobre l nombre d'estampes i de quadros que encara m restaven pera resseguir, i que haurien pogut allargar les meves excursions sobre la pintura.

Deixant, doncs, a la dreta, els retrats d'En Raphael i de la seva aimia, el cavaller d'Assas i la Pastoreta dels Alps, i vorejant vers l'esquerra de la banda de la finestra, se descobreix el meu escriptori: es el primer objecte i el més aparent que s presenta a l'esguard del viatger, seguint la ruta que acabo d'indicar.

Al dessobre hi ha unes enfiles servint de biblioteca, el tot essent coronat per un bust que remata la piramida, i es l'objecte que més contribueix a l'embelliment del país.

Estirant el primer calaix de la dreta, se troba una escribania, paper de tota llei, plomes ja tallades, lacre. Tot això faria venir ganes d'escriure al ser més indolent. Sóc segur, estimada Jenny, que si tu arribessis a obrir per atzar aquest calaix, respondries a la carta que t vaig escriure l'any passat. En el calaix corresponent dormen confosament apilonats els materials de l'història enternidora de la presonera de Pignerol, que ben aviat llegireu, estimats amics meus ¹.

1) L'autor no ha pas complert la paraula, perquè

Entre aquells dos calaixos hi ha un desfo-
nement on tiro les cartes a mida que les rebo:
allà s'hi troben totes les que he rebudes de dèu
anys ençà; les més velles són arreglades en
diversos paquets, per ordre de data; les noves
són barrejades; men resten varies que daten
de la meva primera juvenesa.

Quin plaer de reveure en aquelles lletres
les situacions interessantes dels anys joves,
d'esser transportats altra vegada an aquells
temps feliços que mai més reveurem!

Ah! El meu cor es ple! Com frueix trista-
ment quan els meus ulls ressegueixen les rat-
lles escrites per un ésser que ja no existeix!
Vet-ací ls seus caracters, es el cor que guiava
la seva mà, es ane mi que ell escrivia aquesta
lletra, i aquesta lletra es tot lo que m resta
d'ell!

Quan fico la mà an aquell indret, es rar
que jo n surti en tota la jornada. És així com
el viatger traversa rapidament algunes pro-
vincies d'Italia, fent a corre-cuita unes obser-
vacions superficials, pera romandre a Roma
mesos enters. És la beta més rica de la mina
que jo exploto. Quin cambi en les meves
idees i els meus sentiments! Quina diferença

si ha sortit quelcom amb aquell títol, el nostre autor
declara que no hi té res que veure.

en els meus amics! Quan els examino allavors i avui, els veig agitats mortalment per projectes que ara ja no ls interessen. Miravem com una gran desgracia un esdeveniment; emperò l'acabament de la lletra manca i l'esdeveniment es completament oblidat: poc que puc saber de lo que s tractava. Mil prejudicis ens assetjaven; el món i els homes ens eren completament desconeguts; emperò també quin escalf en les nostres relacions! Quin lligament tant íntim! Quina confiança sense límits!

Erem feliços mercès als nostres errors. I ara? Ah! Ja no es pas això: ens ha calgut llegir, com els altres, en el cor humà; i la veritat, caient en mig de nosaltres com una bomba, ha enderrocant pera sempre l palau encisat de l'illusió.

CAPITOL XXXV

No més dependria de mi fer un capítol sobre aquella rosa seca que veieu, si l'assump-te n valia la pena. És una flor del carnaval de l'any passat. Jo mateix vaig anar a cullir-la an l'hivernacle del Valentí, i al vespre, una hora abans del ball, rublert d'esperança i amb una emoció agradable l'aní a presentar a

madona de Haut-castel. Ella va agafar-la, la posà sobre l seu pentinador, sense guaitar-la ni mirar-me a mi mateix. Més, com ho hauria fet pera adonar-se de mi, si era ocupada mirant-se ella mateixa? Dreta davant d'un gran mirall, tota arresada, donava l darrer cop de mà al seu engalanament. .

Estava tant preocupada, la seva atenció era talment absorbida pels flocs, les gases i les borletes de tota llei apilonades al seu davant, que no vaig pas obtenir ni tant sols una mirada, una senyal. Vaig resignar-me. Jo aguantava humilment les agulles preparades, arreglades en la meva mà; emperò l seu coixinet, essent-li més a l'encalç, les prenia del coixinet; i si jo allargava la mà, les prenia de la meva mà, indiferentment; i pera agafar-les palpava, sense allunyar els ulls de l'espill, de por de perdre-s de vista.

Una estona vaig aguantar un segon mirall darrera d'ella, pera que jutjés mellor el seu ornament; i la seva fisionomia, repetint-se d'un mirall a l'altre, jo vegí aleshores una perspectiva de coquetes, d'on cap s'adonava de mi. En un mot, que ho confessaré? la meva rosa i jo fèiem una trista figura.

Vaig acabar perdent la paciència, i, no podent aguantar més el despit que m devorava, deixí l mirall que tenia a la mà, i vaig

sortir amb un posat de rabia i sense pendre comiat.

— Que us en aneu?—ella m digué, girant-se del meu costat pera veure de perfil la seva cintura.

No responguí res; emperò vaig escoltar un moment a la porta pera saber l'efecte que faria la meua sortida sobtada.

— Que no ho veieu, — anava dient a la seva cambrera després d'un instant de silenci; — que no ho veieu que aquest *caraco* es massa ampla per la meua cintura, sobre tot de baix, i que cal fer una basta amb agulles?

Com i per què aquella rosa seca s trobava allà sobre la lleixa del meu escriptori, es lo que jo no diré pas certament, car he declarat que una rosa seca no mereixia pas un capitol.

Remarqueu bé, senyors, que poc que faig cap reflexió sobre l'aventura de la rosa seca. Poc que ho dic que madona de Haut-castel hagi fet bé o mal de preferir el seu enflocament ane mi, ni que jo tingués el dret d'esser rebut altrament.

Jo m guardo encara am més sollicitud de treure les conseqüences generals sobre la realitat, la força i la durada de l'afecte de les dames pera ls amics llurs. Me contento de llençar aquest capitol (car n'es un), de llençar-lo, dic, al món, amb el restant del viatge,

sense endreçar-lo a ningú i sense recomanar-lo a ningú.

No més afegiré un consell per vosaltres, senyors: fiqueu-vos bé en el magí que l dia de ball la vostra dama ja no es per vosaltres. Desde l moment que comença l'empolainament, l'aimador no es més que un marit, i solament el ball devé l'aimador.

Altrament tot-hom sab lo que guanya un marit de voler-se fer estimar per força: preneu, doncs, el vostre mal am paciència i tot rient.

I no us feu pas illusions, senyors: si se us veu am plaer en el ball, no es pas en vostra qualitat d'aimador, car vós sou un marit: es perquè feu part del ball i que sou, per consegüent, una fracció de la seva novella conquesta; sou una *decimal* d'aimador; o bé, pot-ser, perquè balleu bé i que la fareu lluir. En fi, lo que hi pot haver de més afalagador pera vós, en el bon aculliment que ella us fa, es que espera que, declarant aimant seu a un home de merit com vós, ella excitarà la gelosia de les seves companyes: sense aquesta consideració, ni tant sols us guaitaria.

Veus-ací, doncs, que ja som entesos: cal que us resigneu a esperar que l vostre paper de marit sia passat. Ne conec més d'un qui voldrien esser-ne quitis tant barato.

CAPITOL XXXVI

He promès un diàleg entre la meua ànima i l'*altre*; emperò hi ha certs capítols que m'fugen, o, mellor dit, n'hi ha d'altres que ragen de la meua ploma malgrat jo mateix, i que esgarrien els meus projectes. D'aquest nombre es el de la meua llibreria, que farà lo més curt possible. Els quaranta-dos jorns van a acabar-se, i un espai de temps igual poc que fóra prou pera acabar la descripció del ric país on viatjo tant plament.

La meua llibreria, doncs, es formada de noveles, ja que cal dir-vos-ho; sí: de noveles i d'alguns poetes triats.

Com si jo no tingués pas prou de mals, encara comparteixo voluntariament els de mil personatges imaginaris, i ls sento tant vivament com els meus: quantes de llagrimas m'han caigut per aquella malhaurada Clarissa i per l'àimador de Na Carlota!

Emperò si cerco així afliccions fingides, trobo, per contra, en aquell món imaginari, la virtut, la bonesa, el desprendiment, que encara poc que he trobat aplegats en el món real on jo existeixo. Hi trobo una dòna tal com la desitjo, sense genit, sense lleugeresa, sense subterfugis: poc que dic res de la bellesa; vos

podeu refiar de la meva imaginació: la faig tant maca, que no hi ha res a retocar. Després, tancant el llibre, que ja no respon a les meves idees, l'agafó per la mà i recorrem ensemble un país mil voltes més deliciós que l de l'Edem. Quin pintor podria representar el paisatge encisat ont he plaçat la divinitat del meu cor? I quin poeta podrà jamai descriure les sensacions vives i variades que sento en aquelles regions encantades?

Quantes vegades no he maleit aquell Cleveland, qui s'embarca a cada moment en noves desgracies que podria estalviar-se! Poc que l puc sofrir aquell llibre i aquell encadenament de calamitats; emperò si l'obro per distracció, cal que l devori fins a l'acabament.

Com voleu deixar aquell pobre home en el país dels Abaquis? Què esdevindria d'ell amb aquells selvatges? Encara goso menos abandonar-lo en l'excursió que fa pera sortir del seu captiveri.

En fi, sento talment les seves penes, m'interesso tant per ell i la seva familia infortunada, que l'aparició inesperada dels ferotges Ruintons me fa eriçar els cabells: una suor freda m cobreix quan llegeixo aquests passatges, i el meu esglai es tant viu, tant real, com si jo mateix tingués d'esser rostit i menjat per aquella canalla.

Quan he plorat prou i fet l'amor, cerco algun poeta i novament me poso en camí vers un altre món.

CAPITOL XXXVII

Desde l'expedició dels Argonautes fins a l'assemblea de Notables, desde lo més pregon de l'infern fins al darrer estel fixe al d'allà de la via lactea, fins als confins de l'univers, fins a la porta del chaos, veus-ací l camp espaiós on me passejo de llarg i de travers i am tota lleura; car el temps no m manca pas ni tampoc l'espai. Es allà que jo transporto la meua existència, seguint N'Homer, En Milton, En Virgili, N'Ossian, etc.

Tots els esdeveniments que s'escauen entre aqueixes dues epoques, tots els països, tots els mons i tots els sers que han existit entre aquelles dues fites, tot allò es meu, me pertany tant bé, tant llegalment com els vaixells que entraven an el Pireu pertanyien a un cert atenià.

Me plauen sobre tot els poetes qui m transporten a l'antigor més reculada: la mort de l'ambiciós Agamemnon, els furors de N'Orestes i tota l'història tragica de la niçaga dels Arees, perseguida pel cel, m'inspiren un ter-

ror que ls moderns esdeveniments poc que sabrien fer nàixer en mi.

Guaitau-la, l'urna fatal que conté les cendres de N'Orestes. Qui es que no tremolaria davant d'aquell aspecte? Electra! Malhaurada germana, calma-t: es el mateix Orestes qui porta l'urna, i aquestes cendres són les dels seus enemics.

Ara ja poc que sen troben de voreres semblantes a les del Xanthe o del Scamandre; poc que sen veuen de planures com aquelles de l'Hesperia o de l'Arcadia. On són avui dia les illes de Lemnos o de Creta? Ont es el famós labyrinthe? Ont es la roca que N'Ariana abandonada regava am les seves llagrimes? Ja poc que sen veuen de Theseus, encara menys d'Herculs: els homes i adhuc els heroes d'avui en dia són uns pigmeus.

Quan després vui donar-me una escena d'entusiasme i fruit am totes les forces de l'imaginació, m'arrapo ardidament als plecs de la roba flotanta del sublim cego d'Albion, en el moment que s llença vers el cel i que gosa acostar-se al trono de l'Eternal. Quina musa ha pogut aguantar-lo en aquella alçaria ont abans d'ell cap home havia gosat posar el seu esguard? De l'enlluernadora plaça celest que l'avar Mammon guaitava amb ulls envejosos, jo passo amb horror a les vastes coves del

sojorn de Satan, assisteixo al concell infernal, me barrejo am la colla d'esperits rebels i escolto ls llurs parlaments.

Emperò ací cal que confessi una feblesa que ben sovint me sóc retrata.

No puc pas estar-me de pendre cert interès per aquell pobre Satan (parlo del Satan d'En Milton) desde que es estimbat del cel. Tot reprovant la toçuderia de l'esperit rebel, regonec que la fermesa que mostra en l'excés de la desgracia i la grandor del seu coratge me forcen a l'admiració malgrat jo mateix. Encara que jo poc que ignoro les malhaurances derivades de la funesta empresa que l'induí a forçar les portes de l'infern pera venir a torbar la vida dels nostres primers pares, per molt que jo faci, no puc pas desitjar ni un moment de veure-l acabar pel camí en la confusió del chaos. Adhuc crec que l'ajudaria de bon grat, si no fos la vergonya que m detura.

Segueixo tots els seus moviments i trobo tant de plaer a viatjar amb ell com si fos en bona companyia. Per molt que reflexioni que, després de tot, es un dimoni, que es en camí de perdre l genre humà, que es un veritable democrata, no d'aquells d'Athenes, sinó de París, tot això poc que pot guarir-me de la meua prevenció.

Quin vast projecte! I quina hardidesa en l'execució.

Quan les espaioses i triples portes de l'infern s'obriren tot d'un cop a dues batents i que la pregonera fossa del nient i de la nit aparegué als seus peus amb tota la seva horror, ell va resseguir amb una ullada intrepida l'ombrivol imperi del chaos, i sense dubtar, obrint ses vastes ales, que haurien pogut cobrir un exèrcit enter, se tirà a l'abim.

Ne dono deu a acabar a dotze al més hardit. I es, al meu entendre, un dels bells esforços de l'imaginació, així com un dels més bells viatges que jamai hagin estat fets, després del viatge al voltant de la meua cambra.

CAPITOL XXXVIII

No acabaria pas si volgués descriure la millessima part dels esdeveniments estranys que m passen quan viatjo aprop de la meua biblioteca: els viatges d'En Cook i les observacions dels seus companys de viatge, els doctors Banks i Salander, poc que són res en comparança am les meves aventures en aquest sol districte: per això crec que hi passaria la vida en una mena d'encantament, si no fos el bust d'ont he parlat, sobre l qual els

meus ulls i els meus pensaments acaben sempre per fixar-se, qualsevolga que sia la situació de la meua ànima; i quan ella es massa violentment agitada, o que s'abandona al descoratjament, no més tinc de guaitar aquell bust pera retornar-la al seu seient natural: es el diapasó amb el qual acordo l'assemblatge variable i discordant de sensacions i de percepcions que forma la meua existència.

Com s'hi assembla! Veus-ací ben bé la fessomia que la natura havia donat al més virtuós dels homes. Ah! Si l'escultor hagués pogut fer visibles la seva ànima excellenta, el seu geni i el seu caracter! Emperò, que he començat? Que es, doncs, ací l lloc de fer el seu elogi? Es an els homes qui m'envolten que jo l'endrego? Eh! Que sels hi endona?

Jo m'acontento de prosternar-me davant la teva preada imatge, oh el mellor dels pares? Ai! Aquella imatge es tot lo que m resta de tu i de la meua patria: tu has deixat la terra en el moment en que l crim anava a invadir-la; i són tals els mals amb que ell ens aclapara, que la teva mateixa familia s veu forçada a considerar avui la teva perduda com un favor. Quants de mals t'hauria fet sofrir una vida més llarga! Oh pare meu! T'es coneguda, en el sojorn de benhaurança la sort de la teva nombrosa familia? Ho sabs que ls teus fills són

desterrats d'aquella patria que tant has servit durant seixanta anys am tant de zel i d'integritat? Que ho sabs que ls es prohibit de visitar la teva tomba? Emperò la tirania poc que ha pogut arrepassar-los-hi la part més preada del teu heretatge, la recordança de les teves virtuts i la força dels teus exemples; entremig del torrent criminal que s'emportava la llur patria i la fortuna llur vers l'avenc, ells són romasos units inalterablement seguint la ratlla que tu ls havies marcada; i encara quan puguin prosternar-se sobre la teva cendra venerada, ella sempre ls regoneixerà.

CAPITOL XXXIX

He promès un dialog: compleixo la paraula. Era un matí a trenc de dia: els raigs del sol dauraven a la vegada l cim del mont Viso i el de les montanyes més elevades de l'illa que es an els nostres antipods; i ja *ella* era desperta, sia que l seu despertament prematur fos efecte de les visions nocturnes que sovint li causen una agitació tant afadigosa com inutil, sia que l carnaval, que allavores era a les acaballes, fos la causa amagada del seu despertar, aquest temps de plaer i de follia tenint una influença sobre la màquina humana com

les fases de la lluna i la conjunció de certes planetes. En fi, *ella* era desperta i ben desperta, quan la meua ànima se desembarrassà dels lligams de la sòn.

Feia estona que aquesta compartia confortablement les sensacions de *l'altra*; emperò encara era envoltada amb els crespons de la nit i de la sòn; i aquests crespons li semblaven transformats en gases, en mussolines, en teles de les Indies. La meua pobra ànima era, doncs, com empaquetada am tot aquell enfarfec; i el déu de la sòn, pera retenir-la més de temps en el seu imperi, afegia als seus lligams trenes de cabells rossos en desordre, nusos enflocats, collars de perles; era una llastima pera l qui l'hagués vista bregar entre aquelles xarxes.

L'agitació de la part més noble de mi mateix se comunicava a *l'altra*, i aquesta, de la seva banda, obrava potentment sobre la meua ànima. Tot jo era arribat a un estat difícil de descriure, quan a la fi la meua ànima, sia per sagacitat, sia per atzar, trobà manera de deslliurar-se de les gases que l'ofegaven. Poc que ho sé si va trobar una sortida, o si se li acudí senzillament d'alçar-les, lo qual es més natural; el fet es que ella trobà l'eixida del labirinthe. Les trenes de cabells en desordre encara cren allà; emperò ja no era un *obstacle*:

era més aviat un *medi*: la meva ànima l va agafar, com un home qui s nega s'arrapa a les herbes de la riba; emperò l collar de perles va trencar-se am l'acció, i les perles, desfilant-se, rodolaren sobre l sofà, i d'allà sobre l'enfustissat de madona de Haut-castel; car la meva ànima, per una extranyesa d'on fóra molt difícil de donar compte, s'imaginava que era a casa d'aquella dama: un gros ram de violes caigué a terra, i la meva ànima, despertant-se aleshores, tornà a casa seva, emmenant-se al seu darrera la raó i la realitat. Com se pot pensar, va desaprovar del tot lo que era devingut durant la seva absença, i es ací que comença l dialeg que ha fet l'assumpte del seu capitol.

Mai la meva ànima havia estat tant mal rebuda. Els carrecs que se li acudiren en aquest moment critic acabaren d'embolicar la companyia: fou una revolta, una insurrecció formal.

«I, doncs, què! — digué la meva ànima. — Es així com durant la meva absença, en comptes de rescabalar les vostres forces amb un sòn tranquil, i de fer-vos així més ben disposada pera executar les meves ordres, us passa pel magí insolentment (el terme era un xic fort) de lliurar-vos a alegrances que la meva voluntat poc que ha sancionat?»

Poc acostumada an aquest to d'orguil, l'*altre* la va retopar am còlera:

«Verament us escau, MADONA, — (pera allunyar de la discussió tota idea de familiaritat), — verament us escau donar-vos aire de decença i de virtut! Eh! I que no es a l'esgarriament de la vostra imaginació i a les vostres idees extravagantes que dec tot lo que us desplaen en mi? Per què no hi ereu vós allà? Per què tindrieu vós el dret de fruit sense mi, en els freqüents viatges que feu tota sola? Que he desaprovat mai les vostres sentades en l'Empireu o en els Camps Elyseus, les vostres converses am les intelligences, les vostres especulacions profundes, — (una mica d'ironia, com se veu), — els vostres castells en l'aire, els vostres sublimes sistemes? I jo no tindria pas el dret, quan vós així m'abandoneu, de gaudir dels favors que m'concedeix la natura i dels plaers que ella m'presenta?»

La meua ànima, sorpresa de tanta vivor i eloqüença, no sabia pas què respondre. Pera arreglar l'assumpte, comença a cobrir amb el vel de la benvolença els retops que *ella* acabava de permetre-s; i, am l'objecte de no semblar que feia l primer pas vers la reconciliació, se li acudí de pendre també l to de cerimonia: «Madona...» digué al seu torn, amb una cordialitat afectada. (Si l llegidor

ha trobat aquell mot desplaçat quan anava endreçat a la meva ànima, què dirà ara, per mica que vulga recordar-se del motiu de la baralla? La meva ànima poc que l va sentir el ridicol extrem d'aquella faisó de parlar, talment la passió enfosqueix l'intel·ligència). «Madona, — digué, doncs, — us asseguro que res me donaria tant de gust com veure-us fruit tots els plaers de que es susceptible la natura vostra, encara que jo no ls compartís, si aquells plaers no us portessin dany i si no alteressin pas l'harmonia que...» Ací fou interrompuda vivament la meva ànima. «No, no: poc que m deixaré enganyar per la vostra suposada benvolença: el sojorn forçat que fem ensemble en aquesta cambra on viatgem; la ferida que he rebuda, que per poc me malmena i encara sagna; tot això, que no es pas fruit del vostre orgull extravagant i dels vostres prejudicis barbres? El meu benestar, i adhuc la meva existència, no compten per res quan les vostres passions us arroceguen, i preteneu interessar-vos per mi, i els vostres renys provenen de l'amistat vostra?»

La meva ànima tot seguit va veure que tenia la de perdre en aquesta ocasió; començà a adonar-se de que l calor de la disputa n'havia suprimit la causa, i, aprofitant la circumstància pera fer una diversió: «Feu el cafè»,

digué an En Joanet, qui entrava a la cambra. La fressa de les taces cridant tota l'atenció de l'*insurrecta*, aquesta ho va oblidar tot desseguida. Es així que ensenyant una joguina a les criatures sels fa oblidar les fruites dolentes que demanen fent la rabieta.

Insensiblement vaig ensopir-me mentres s'escalfava l'aigua. Gaudia aquell plaer deliciós de que he parlat als meus llegidors i que s'experimenta quan un se sent dormir. La remor agradosa que feia En Joanet topant am la cafetera sobre l fogó, retrunyia en el meu cervell i feia vibrar totes les fibres sensibles, com la tremolor d'una corda d'arpa fa ressonar les octaves. A la fi vaig veure com una ombra al davant meu; vaig obrir els ulls: era En Joanet. Ah! Quina flaira! Quina agradosa sorpresa! Cafè! Nata! Una piramide de pa torrat!
Bon llegidor, esmorza am mi.

CAPITOL XL

Quin tresor tant ric de joies la bona natura ha lliurat als homes el qual cor sab fruir! I quina varietat en aquells goigs! Qui es que podrà comptar llurs innombrables matisos en els diversos individus i en les diferents edats de la vida? La recordança confosa dels de la

meva juvenesa encara m fa frissar. Que ho provaré de pintar la que sent el donzell el qual cor comença a cremar am tot el foc dels sentiments? En aquella edat benhaurada en que s desconeix adhuc el nom de l'interès, de l'ambició, de la rancunia de totes les passions avergonyidores que degraden i tormenten l'humanitat; durant aquella edat, ai! massa curta, el sol brilla amb un esclat que ja no se li retroba més en el restant de la vida. L'aire es més pur; les fonts són més clares i més fresques; la natura té uns aspectes, els boscatges tenen uns caminals que ja no s retroben en l'edat madura, Déu! Quines sentors envien aquelles flors! Que n són de delicioses aquelles fruites! Am quines colors s'adorna l'auro-ra! Totes les dones són amables i fidels; tots els homes són bons, generosos i sensibles; per tot se troba la cordialitat, la franquesa i el desinterès; no hi ha en la natura sinó flors, virtuts i plaers.

La turbació de l'amor, l'esperança de la felicitat, que no omplenen el nostre cor de sensacions tant vives com variades?

L'espectacle de la natura i la seva contemplació en l'ensemble i en els detalls obren davant de la raó una carrera immensa de fruïcions. Tot seguit l'imaginació, surant sobre aquest oceà de plaers, n'augmenta l nombre

i l'intensitat; les sensacions diverses s'uneixen i se combinen pera formar-ne de novelles; els somnis de gloria s barregen am les palpitations de l'amor; la benfaença va de costat am l'amor propri, que li allarga la mà; la melangia ve de temps en temps a tirar sobre nostre el seu crespó solemnnial i a canbiar les nostres llagrimas en piaers. En fi, les percepcions de l'esperit, les sensacions del cor, les mateixes recordances dels sentits, són pera l'home fonts inestroncables de plaer i de benhaurança. No us extranyeu pas, doncs, de que la fressa que feia En Joanet topant am la cafetera sobre l fogó, i l'aspecte imprevist d'una taça de nata, hagin fet sobre mi una impressió tant viva i tant agradosa.

CAPITOL XLI

Desseguida vaig posar-me l *vestit de viatge*, després d'haver-lo examinat amb una ullada de complasença; i fou aleshores que resolguí fer un capítol *ad hoc*, pera fer-lo conèixer al llegidor. La forma i l'utilitat d'aquests vestits essent prou generalment conegudes, tractaré més particularment de la llur influença sobre l'esperit dels viatgers.

El meu vestit de viatge pera l'hivern es fet

de la roba més calenta i més flonja que m'ha sigut possible trobar; m'embolica enterament de cap a peus; i quan soc en el meu balanci, am les mans a la butxaca i amb el cap enfonsat dintre l collet del vestit, m'assemblo a l'estatua de Vishnou, sense peus ni mans, que s veu en les pagodes de la India.

Se tractarà, si s vol, de preocupació l'influència que jo atribueixo als vestits de viatge sobre ls viatjants. Lo que puc dir de cert respecte això es que m semblaria tant ridicol d'avençar un sol pas el meu viatge al voltant de la meva cambra revestit de l'uniform i am l'espasa al costat, com de sortir i anar pel món am la gonella. Quan me veig vestit així, seguint tots els rigors de la pragmática, no solament no fóra capaç de seguir el meu viatge, sinó que crec que ni tant sols fóra en estat de llegir lo que n'he escrit fins al present, i menys encara d'entendre-ho.

I això us fa estrany? Que no s veu cada dia gent qui s pensa esser malalta perquè tenen la barba llarga o perquè algú s'afanya a trobarlos un posat malaltuç i de dir-ho? Els vestits tenen tanta d'influència sobre l'esperit dels homes, que hi ha valetudinaris qui s troben molt mellor quan se veuen amb un vestit nou i una perruca empolvada: sen veuen qui així enganyen al public i an ells mateixos amb un or-

nament sostingut; moren qualsevol mati tots pentinadets, i la llur mort sorprèn a tot-hom.

Devegades s'oblidava de fer advertir alguns dies abans al comte de... que devia fer la guarda: un caporal anava a despertar-lo de bon mati i dia mateix que li tocava fer-la i a donar-li aquesta trista nova; emperò l'idea d'aixecar-se desseguida, de posar-se les polaines i de sortir així sense haver-hi pensat la vetlla, el torbava talment, que s'estimava més fer dir que era malalt i no sortir de casa seva. Se ficava la gonella i feia entornar el perruquer. Això li donava un aire palid, malaltuç, que alarmava a la seva dòna i a tota la família. Ell mateix se trobava realment *una mica deixat anar*, aquell jorn.

Ell ho deia a tot-hom, una mica pera sostenir el paper, també un xic perquè ho creia esser de debò. Insensiblement l'influença de la gonella obrava: els brous que havia pres de bon o de mal grat, li feien basca; tot seguit els parents i els amics enviaven a preguntar; no n calia pas tant pera ficar-lo decididament al llit.

Al vespre, el doctor Ranson li trobava i pols concentrat i ordenava la sagnada per l'endemà. Si l servei hagués durat un mes més, el malalt ja era ben llest.

Qui es que podria dubtar de l'influença

dels vestits de viatge sobre ls viatjants, quan se reflexionarà que l pobre comte de... va pensar-se més d'un cop fer el viatge a l'altre món per haver-se posat mal a proposit la seva gonella en aquest?

CAPITOL XLII

Jo era assegut a la voreta del foc, després de dinar, plegat dintre l meu *vestit de viatge* i abandonat voluntariament a tota la seva influença, esperant l'hora del partiment, quan els vapors de la digestió, anant-sen cap al cervell, obstruïren talment els passatges per on les idees s'hi encaminen venint dels sentits, que tota la comunicació s trobà interceptada; i, de la mateixa manera que ls meus sentits no transmetien cap més idea al cervell, aquest, de la seva banda, ja no podia pas enviar el fluid electric que les anima i amb el qual l'enginyós doctor Valli resucita granotes mortes.

Facilment capireu, després d'haver ilegit aquest preambul, perquè l cap me caigué sobre l pit, i de quina manera ls muscles del dit gros i de l'index de la mà dreta, no essent ja irritats per aquell fluid, s'afuixaren fins al punt que un volum de les obres del marquès Caraccioli, que jo tenia apretat entre aquells

dos dits, m'escapà sense que me n'adongués, i caigué sobre l foc.

Havia tingut visites, i la meua conversa am les persones que acabaven de sortir havia girat sobre la mort del famós metge Cigna, qui tot just s'era mort, i la qual mort fou universalment sentida: era savi, treballador, bon físic i famós botanic. El merit d'aquest home habil ocupava la meua pensa; i, no obstant, jo m deia, si m fos permès d'evocar les ànimes de tots els qui ell pot haver fet anar a l'altre món, qui sab si la seva reputació no sofriria algun sotrac?

Insensiblement m'encaminava vers una disertació sobre la medecina i els progressos que ha fet d'ençà de N'Hippocrates. Jo m preguntava si ls personatges famosos de l'antigor qui són morts en el llur llit, com En Pericles, En Plató, la celebre Aspasia i el mateix Hippocrates, havien mort, com la gent ordinaria, d'una febre putrida, inflamatoria o verminosa; si ls havien sagnat i omplert de remeis.

Dir per què vaig pensar amb aquells quatre personatges més aviat que amb altres, poc que m fóra possible. Qui pot donar raó d'un pensament? Tot lo que puc dir es que fou la meua ànima qui evocà l doctor de Cos, el de Torí i el famós home d'Estat qui féu tant belles coses i tant grans errades.

Tocant a la seva elegante amiga, confesso humilment que fou l'*altre* que li féu senyal. No obstant, quan hi penso, fóra mig temptat de sentir un xic d'orgull, puix es clar que en aquest pensament la balança, a favor de la raó, era de quatre contra un. Ja es força per un militar de la meva edat.

Sia com se vulga, mentres jo m deixava portar per aqueixes reflexions, els meus ulls s'acabaren de cloure, i vaig adormir-me fonament; emperò, tancant els ulls, l'imatge dels personatges amb els quals havia pensat restà pintada sobre aquesta tela fina que s'anomena *memoria*, i aquelles imatges, barrejant-se en el meu cervell am l'idea de l'evocació dels morts, vegí ben aviat arribar de renglera N'Hippocrates, En Plató, En Pericles, N'Aspasia i el doctor Cigna am la seva perruca.

Els vegí a tots seure-s sobre ls setis encara arreglats al voltant del foc; solament En Pericles se quedà dret pera llegir novel·les.

«Si ls descobriments de que m parreu fossin veritables, — deia N'Hippocrates al doctor, — i si haguessin estat tant utils a la medicina com vos preteneu, jo hauria vist minvar el nombre d'homes qui baixen cada jorn en el reialme ombriu, i d'on la llista comuna, segons els registres d'En Minos, que jo mateix

he comprovat, es constantment el mateix que en altre temps.»

El doctor Cigna se girà cap a mi: «Séns dubte que haveu sentit parlar d'aquells descobriments? — me digué. — Vós coneixeu el d'En Harvey sobre la circulació de la sang; el de l'immortal Spallanzini sobre la digestió; d'ont ara concixem tot el mecanisme?» I va fer un llarg detall de tots els descobriments que tenen relació am la medecina i de la colla de remeis que s deuen a la quimica; en fi, tot un parlament academic a favor de la medecina moderna.

«Puc creure — li responguí aleshores — que aquests grans homes ignoren lo que vós acabeu de dir-los, i que la llur ànima, deslliurada dels entrebancs de la materia, troba quelcom d'obscur en tota la natura? Ah! Que n'aneu d'errat! — exclamà l *proto-metge*¹ del Peloponès. Els misteris de la natura són amagats pels morts com pels vius. Aquell qui ha creat i ho dirigeix tot es el sol qui sab el gran secret que ls homes s'esforcen en va d'asolir. Vet-ací lo que sabem de cert en les vores del Styx; i, creieu-me, — afegí ell endreçant la paraula al doctor, — despulleu-vos

1) Titol molt conegut en la lleislació del rei de Sardenya, fent ací una broma purament local.

d'aquest restant d'esperit de cos que haveu portat del sojorn dels mortals; i ja que l treball de mil generacions i tots els descobriments dels homes no han pogut allargar un sol instant l'existència llur; ja que En Caró passa cada jorn en la seva barca una igual quantitat d'ombres, no ns escarracem pas més defensant un art que, entre ls morts on nosaltres som, ni tant sols fóra util als metges». Així enraonà l famós Hippocrates, am gran estranyesa meva.

El doctor Cigna somrigué; i, com que ls esperits no podrien refusar l'evidença ni callar la veritat, no solament fou del parer de N'Hippocrates, sinó que adhuc confessà, enrogint-se a la manera de les intelligences, que ell sempre se n'havia dubtat.

En Pericles, qui s'era acostat a la finestra, féu un gran sospir, qual causa vaig endavinar. Llegia un número del *Monitor*, que anunciava la decadença de les arts i de les ciencies; veia savis illustres deixar llurs especulacions sublims pera inventar nous crims; i tremolava de sentir una horda de canibals comparar-se amb els heroes de la generosa Grecia, fent perèixer sobre l cadafalc, sense vergonya ni remordiments, venerables vells, dònnes, criatures, i comitent am sang freda els crims més terribles i els més inútils.

En Plató, qui havia escoltat la nostra conversa sense dir res, veient-la acabada tot d'un cop d'una manera inesperada, prengué la paraula al seu torn: «Jo concebeixo — ens digué — com tots els descobriments que han fet els nostres grans homes en totes les branques de la fisica són inútils a la medecina, que jamai podrà canviar el curs de la natura sinó a despeses de la vida dels homes; emperò no succeirà pas, sèns dubte, lo mateix, am les recerques que són fetes sobre la politica. Els descobriments d'En Locke sobre la natura de l'esperit humà, l'invenció de l'impremta, les observacions acumulades tretes de l'història, tant de llibres profons que han extès la ciencia fins entre l poble; tantes de meravelles, en fi, sèns dubte, que hauran contribuït a fer els homes mellors i aquella republica feliça i prudenta, que jo havia imaginat i que la centuria en la qual jo vivia m'havia fet mirar com un somni impracticable, existeixen segurament avui en el món?»

An aquesta demanda, l'honrat doctor baixà els ulls i no respongué sinó am les seves llàgrimes; després, quan sels aixugava amb el mocador, sense voler, féu girar la seva peruca, de manera que un troç de la cara se li amagà. «Déus immortals, — digué N'Aspasia, fent un xisquet, — quina figura tant estranya

Que es, doncs, un descobriment dels vostres grans homes lo que us ha fet acudir de cobrir-vos així am la closca d'un altre?»

N'Aspasia, a qui feien badallar les disertacions filosòfiques, havia arreplegat un diari de modes que era sobre l'escalfa-panxes i ja feia estona que l'fullejava, quan la perruca del metge li provocà aquella exclamació; i com que l setial estret i brandant ont estava asseguda li era molt incomodo, havia posat sense cerimonia les seves dugues cames nues, ornades am bandeletes, sobre la cadira de palla que hi havia entre ella i jo, i s'apoiava amb el colze sobre una de les amples espatlles d'En Plató.

«Poc que es un crani, — li respongué l doctor, agafant la perruca i tirant-la al foc; — es una perruca, damisela, i no sé pas per què no he llençat aquest ornament ridicol a les flames del Tartar, quan arribí entre vosaltres; emperò ls ridicols i els prejudicis són tant fortament inherents a la nostra miserable natura, que ns segueixen encara algun temps enllà de la fossa.» A mi m feia un plaer singular de veure l doctor abjurar aixís ensems la medecina i la seva perruca.

«Us asseguro — li digué N'Aspasia — que la major part dels barrets que són figurats en el plec que estic fullejant, mereixerien la mateixa

sort que l vostre, de tant extravagants que són!» La bella ateniana se divertia d'allò més resseguint aquelles estampes, i am raó se sorprenia de la varietat i estranyesa dels enjiponaments moderns. Una figura entre altres la va cridar: era la d'una dama jove representada amb un barret dels més elegants, i que N'Aspasia trobà solament una mica massa alt; emperò l troç de gasa que cobria l coll era d'una amplaria tant extraordinaria, que tot just se veia la meitat de la cara. N'Aspasia, no sabent que aqueixes formes extraordinaries sols eren obra del midó, no s pogué pas estar de manifestar una estranyesa, que hauria redoblat en sentit invers si la gasa hagués estat transparenta.

« Emperò, expliqueu-nos - digué ella—per què les dònnes d'avui en dia més aviat semblen tenir vestits per amagar-se que per vestir-se: tot just deixen veure la llur cara, am la qual, solament, se pot regonèixer el sexe llur, de tant que les formes del cos són desfigurades pels plecs estrambotics de les estofes! De totes les figures que són representades en aquestes fulles, cap deixa a descobert el pit, els braços i les cames. Com es que ls vostres guerrers joves no han tingut la temptació de destruir semblant vestimenta? Aparentment, —afegi ella,— la virtut de les dònnes d'avui en

dia, que s mostra en tots els seus vestits, exce-
deix de molt la de les meves contemporànies?»
Acabant aquestes paraules, N'Aspasia m guai-
tava i semblava demanar-me una resposta. Jo
vaig fer veure que no me n'adonava; i pera
donar-me aire de distinció, vaig acostar sobre
les brases, amb els molls els restes de la per-
ruca del doctor que s'havien salvat de l'incen-
di. Adonant-me desseguida de que una de les
betes que lligaven el calçat de N'Aspasia era
descordada: «Permeteu-me, —li diguí, — encan-
tadora persona». I, així parlant, vaig baixar-me
vivament, allargant les mans vers la cadira on
jo creia veure aquelles dues cames que en el
passat feren extravagar a grans filòsops.

Sóc persuadit de que en aquest moment
jo tocava l veritable sonambulisme, puix el
moviment de que parlo fou ben real; emperò
la *Roseta*, que, en efecte, reposava dessorre la
cadira, prengué aquell moviment per ella, i
saltant lleugerament an els meus braços, va
tornar a enfonsar als inferns les ombres famo-
ses evocades pel meu vestit de viatge.

País encantat de l'imaginació que l'Esser
benfaent per excel·lència ha lliurat als homes
pera aconsolar-los de la realitat, cal que jo t
deixi. És avui que certes persones de les
quals depenc pretenen tornar-me la llibertat

com si me l'haguessin presa, com si fos en el llur poder d'arrebassar-me-la un sol instant i privar-me de recórrer a plaer el vast espai sempre obert al meu davant. Elles me prohibiren de passejar en una vila, un punt; emperò m'han deixat l'univers enter: l'immensitat i l'eternitat són a les meves ordres.

Es avui, doncs, que jo sóc lliure, o més aviat que vaig a tornar dintre ls ferros! El jou dels quefers novament pesarà sobre meu, ja no faré pas més un sol pas que no sia amidat per la ben escaiença i el dever. Feliç encara si alguna deessa capritxosa no m fa oblidar una i altre, i si m'escapo d'aquest nou i perillós captiveri.

Eh! Per què no m deixaven acabar el meu viatge? Que era, doncs, pera castigar-me que m'havien tancat en la meva cambra, en aquesta encontrada deliciosa que comprèn tots els béns i totes les riqueses del món? Tant se valdria desterrar una rata dintre d'un graner.

No obstant, mai m'havia adonat tant clarament de que jo sóc *doble*. Mentre m requen els meus goigs imaginaris, me sento consolat per força: una potència secreta se m'emporta; ella m diu que tinc necessitat de l'aire del cel, i que la solitud se sembla a la mort. Vetem-ací endiumenjat; la meva porta s'obre; camino

sobre ls portics espaiosos del carrer del Po; mil fantasmes agradoses voleien davant dels meus ulls. Sí: es ben bé aci aquell hotel, aquella porta, aquella escala; ja tremolo per endavant.

Es així que se sent un abans-gust acid quan se talla una llimona pera menjar-la.

Oh bestia meva, la meva pobra bestia, malfia-t de tu mateixa!

DEL MATEIX TRADUCTOR

CAMIL FLAMMARION: **Urania.**